

Yüzüncü Yılında
MİLLİ MÜCADELE
DÖNEMİNDE MANİSA

(Salihli-Sarıgöl-Saruhanlı-Selendi-Soma-Turgutlu)

Cilt: 4

Editörler

Prof.Dr. Nurettin GÜLMEZ – Doç.Dr. Nejdet BİLGİ

Manisa Büyükşehir Belediyesi

Manisa - 2020

Yüzüncü Yılında
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MANİSA
(Salihli-Sarıgöl-Saruhanlı-Selendi-Soma-Turgutlu)

Cilt: 4

Editörler

Prof.Dr. Nurettin GÜLMEZ – Doç.Dr. Nejdet BİLGİ

Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları
Genel Yayın Yönetmeni
Azmi AÇIKDİL

Basım Tarihi: 1. Baskı Aralık 2020-Ankara
Kapak Resmi: ALBERT-KAHN koleksiyonu

ISBN: 978-625-7308-15-1 (4.Cilt)
ISBN: 978-625-7308-11-3 (Tk)

BASKIYA HAZIRLIK

Biçer YILDIRIM

Baskı & Cilt

Berikan Matbaacılık-Yayıncılık / Sertifika No: 47109

e-mail: berikan@windowslive.com

Gersan Sanayi Sitesi Yenimahalle/ANKARA

© Bu Kitabın Tüm Hakları Yazarlarına ve Yayıncısına Aittir.

MİLLİ MÜCADELEDE SOMA

Samet ARICIOĞLU*

Giriş

1914'de başlayan I. Dünya Savaşı birçok acıyı da beraberinde getirmişti. Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan birçok toprağı kaybetmiş, birçok insanımız şehit olmuş, birçoğı da sakat kalarak memleketlerine dönebilmişti. Anadolu'nun diğer kentlerinde olduğu gibi Soma da bu savaşta birçok kayıp vermişti. 8 Mart 1920 tarihinde 8. Fırka Kalem Riyaseti'ne bildirilen yazıya göre, Somalı kayıpların sayısı 1.402 kişiydi. Esaretin ardından ya da terhis olarak dönebilenlerin sayısı da 196 kişi olarak bildirilmekteydi.¹

30 Ekim 1918 günü imzalanan Mondros Mütarekesi'nin hemen sonrasında Anadolu'da başlayan işgallere 15 Mayıs 1919'a gelindiğinde İzmir'in işgali de eklenmiş, kent bir oldu bitti ile Yunanlılar tarafından işgale uğratılmıştı. Bu işgal Anadolu'da direniş meşalesinin de yakılmasını sağlayacaktı. İşgalin ardından yurdun önemli noktalarında direniş gayesi ile Kuva-yı Milliye ve Reddi İlhak heyetleri meydana gelmişti. Soma'da ise işgal haberinin ardından gruplar halinde sokaklarda ve meydana toplanan Somalılar, büyük bir endişe ve üzüntü eşliğinde durum değerlendirmesi yapmaya başlamışlardı. Ardından da Soma'nın önde gelenleri Belediye binasında bir toplantı düzenlemişlerdir. Toplantıda, başkanlığına Hacı Reşit Efendi'nin getirildiğı, Belediye Başkanı Osman Efendi ve Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi'den oluşan Kuva-yı Milliye Heyet'i oluşturulmuştur.²

Mahmed Ali Konyar, *Dün ve Bugün Dergisi*'nde, heyetin adını Redd-i İlhak Cemiyeti olarak belirtmiş ve heyetin Hacı Reşit Efendi başkanlığında, Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi, Avukat Mehmed Tevfik, Yedek Subay Talat, Refet, Hafız Ali Bey ve kendisinden meydana geldiğini belirtmiştir. Zeynel Besim Sun'a ait araştırmalar da bu bilgileri

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi.
ORCID: 0000-0002-1375-6208.

¹ Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele'de Manisa- Uşak - Afyonkarahisar - Konya Hattı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009, s. 10 .

² İhsan Kutlusoy, **Soma**, Üçdal Neşriyat Kollektif Şirketi Yayınları, 1971, s. 77.

doğrular niteliktedir. 1981 yılında yayınlanan Yurt Ansiklopedisi'nde ise Soma Reddi İlhak Heyeti olarak şu isimler yer almaktadır: Hacı Reşit Efendi, Belediye Başkanı Osman Efendi, Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi, Tarhalalı Osman Ağa, Giritli Hüseyin oğlu Ali Rıza Bey ve dava vekili Mahmed Efendi.

Eski Soma'dan bir görüntü

Zeynel Besim Sun kurulan cemiyetin başından beri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olduğunu belirtirken Mahmed Ali Konyar da İzmir'in işgalinden sonra adının Müdafaa-i Hukuk olarak değiştirildiğini belirtmektedir.³

Soma'da yaşanan bu gelişmelerin bir süre evvelinde Şehzade Abdurrahim Efendi başkanlığında oluşturulan Heyet-i Nasiha'nın ziyareti olmuştur. Batı Anadolu'da yaşayan Rum ve Ermenilere Padişah'ın öğütlerini iletme ve bir takım ayrılıkçı hareketlere dahlini önlemek amacıyla 16 Nisan 1919'da yola çıkan heyet, 24 Nisan 1919 günü Balıkesir'in ardından Soma'ya gelmiştir. Heyette bulunanlar, Mütareke şartlarıncı tren istasyonunun kontrolünü sağlayan Fransız askerleri tarafından trenden indirilmemiştir. Bunun üzerine Zeybek İbrahim adında bir gencin silahlı müdahalesiyle heyette bulunanlar trenden inebilmiştir. Şehzade Abdurrahim Efendi de trenden inerek

³ Teoman Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, Kebikeç Yayınları, Ankara 2007, s. 61.

Padişah'ın selamını Somalılara iletebilmiş ve Padişah'ın beyanını okuduktan sonra Soma'dan ayrılmışlardır.⁴

1. İşgal Öncesi Soma Cephesi

İzmir'in ardından işgalin sınırlarını genişleten Yunanlılar, bir süre sonra Soma'nın hemen yakınında bulunan Bergama'ya da asker çıkarmışlardı. Yunanlılar 12 Haziran 1919 sabahı, bir piyade taburu, 1 süvari bölüğü ve 1 dağ bataryası ile Bergama'yı işgal etmişlerdir.⁵ Soma'dan da birçok kahramanımızın katıldığı Bergama Baskını neticesinde kent 15 Haziran günü Yunanlılardan arındırılmıştı.

Soma Milisleri İhtiyat Zabiti Niyazi Bey de anılarında Bergama baskınına ilişkin olarak, Yarbay Ali Bey'in gönderdiği Binbaşı Cemal Bey komutasındaki taburla işbirliği yaparak Bergama baskınına tertiplediklerini belirtmiştir. Niyazi Bey, Bergama'da Asteğmen Nuri Bey'in cepheneliği ateşe verdiği sırada, Göçbeyli Bucağı'na kaçırabildiği cephane ile oluşturduğu Müfrezenin de Koyun Köprüsü'nde bu birliklere katıldığını, yine Soma Müfrezesi Ferizler Köyü ağaları, Bergamalı Abdurrahim Ağa ve Çerkez Hüseyin'in de katıldığını belirtmiştir. Asteğmen Nuri Bey tarafından 24 Mayıs günü 17. Kolordu Kumandanlığı'na çekilen telgraftan anlaşıldığı üzere, Bergama'da bulunan cephanelikte 800 kadar silahın bulunduğu ve burada bulunan silahlardan İngilizlerin haberdar olmadığı bildirilmiştir.⁶ Soma Mıntıka Komutanı Akif Bey komutasındaki birlikler de, Yüzbaşı Selim ve Abdurrahman, Makineli Tüfek Mülazımı Sabri, Parti Pehlivan, Avukat Süleyman Tali Bey ve Hurşid Bey kumanda heyetini oluşturmuşlar, Bergama'nın işgali esnasında kentten Kozak yönüne doğru kaçan bazı Bergamalılar da harekâta katılmışlardır.⁷

Bergama'ya ilk giren Somalı Müfreze komutanları şu isimlerden oluşmaktadır:⁸ Soma'dan Akıncı Müfrezesi Komutanı Niyazi Bey ve Niğdeli Subay Edip Efendi, Soma'dan Doktor Apti, Kemal Balıkesir'in yaveri Celal Avdan, Soma'dan Subay Remzi, Soma'dan Yüzbaşı Osman, Soma'dan Giritli Hüseyin, Soma'dan Emniyet Müdürü Mehmet Ali,

⁴ Mevlüt Çelebi, **Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1992, s. 26.

⁵ Kutlusoy, **Soma**, s. 83.

⁶ Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav) Mayıs Haziran 1919**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 65.

⁷ İsmail Ergün, **Soma Tanıtım Kitabı**, 1. Cilt, Soma 1997, s. 121.

⁸ Ergün, **Soma Tanıtım Kitabı**, s. 115.

Soma'dan İbrahim Çavuş ve Müfrezeleri. Bergama'da Kemal Balıkesir'e saldırıp onun esir düşmesine sebep olan Hacı Bektaş ve Hacı Rıza öldürülmüş, Hamit Çavuş kaçarken omzundan yaralanmış ve Tuzcu Efe de pişmanlık duyarak Kuva-yı Milliye'ye katılmıştır. Bergama baskını esnasında Terzi Karcıların Hulusi, Deveci Baki'nin Mehmet, Çukurbağ'dan Osman, Kozak'dan Çakıcı Rahmi şehit olmuşlardır.⁹ İsimlerine ulaşamadığımız başka şehitler de mevcuttur.

Milli Mücadelemizin önemli direnişlerinden biri olan Bergama Baskını'nın birkaç gün sonrasında şehre yeniden gelen Yunan güçleri kenti tekrar ele geçirmişlerdi. 19 Haziran'ın 1919 tarihinde Yunanlıların Bergama'ya taarruzu başladığında Kazım Özalp de 188. Alay ile birlikte Bergama'da bulunmaktaydı.¹⁰ Menemen'den gelen Yunan taburları 20 Haziran günü Bergama'yı işgal etmişlerdi.¹¹ Bergama'nın işgalinin ardından milli nizamiye kuvvetleri dağılmış ve Yunan kuvvetlerinin Soma'ya gelme ihtimaline karşı, ancak 70 kişilik bir kuvvet oluşturulabilmişti.¹²

23 Haziran'da Yunan kuvvetlerinin Kınık'a taarruz etmelerinin ardından Türk güçleri Hamzalı sırtlarına çekilmiştir.¹³ Milli güçlerin Kınık yönünde başlayan çekilmeleri Cinge'ye kadar sürmüş ve Hamzalı Köyü sırtları Yunanlılarda ve Cinge Köyü sırtları da milli kuvvetlerde kalacak şekilde yerleşmiş, Cumalı köyü iki cephenin ortasında kalmıştır. Bu yerleşim oluşun Soma Cephesinin de ilk halidir. Cephenin oluşumu sürecinde Cinge bölgesinde Selvili Tepe yakınlarında Asteğmen Nuri Bey komutasındaki milli kuvvetlerle Yunanlılar arasında çok şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve Selvili Tepe olarak isimlendirilen bölge Türk ve Yunan kuvvetleri arasında 11 defa el değiştirmiştir.¹⁴ Bu arada 61. Tümen Komutanı Kazım Bey de Soma'ya gelerek cephe komutanlığı görevini üstüne almıştır. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'ya bağlı ve Ayvalık'tan Salihli'ye kadar uzanan bölgede 27 Mayıs 1919'dan

⁹ Ergün, **Soma Tanıtım Kitabı**, s. 116.

¹⁰ **ATASE İSH**, 8, 5516-464- Sayfa 32.

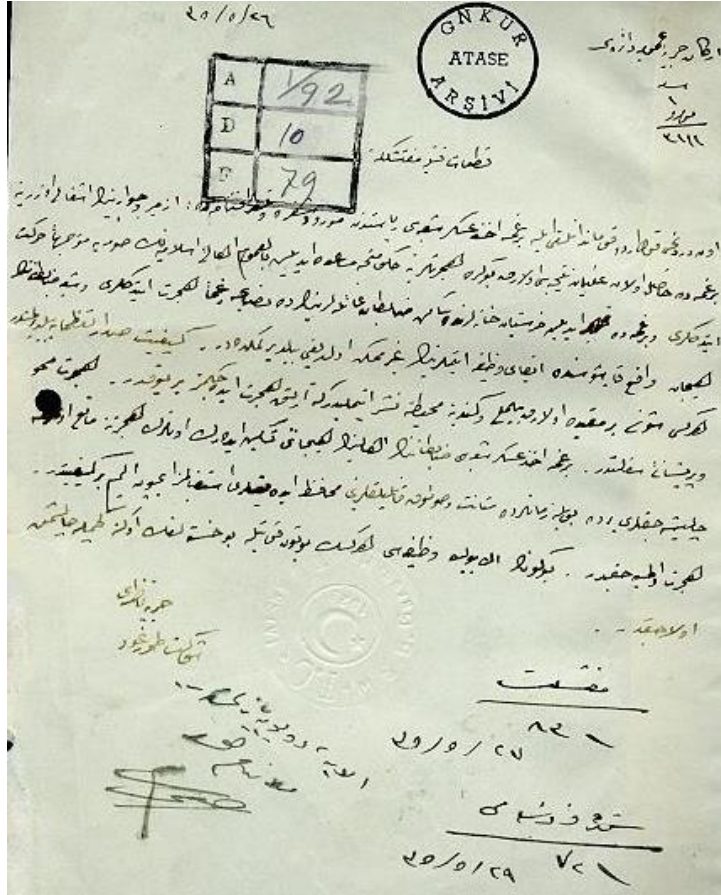
¹¹ Zekeriya Özdemir, **Balıkesir Bölgesi Milli Mücadele Hareketleri**, Bigadiç Kaymakamlığı Mahalli İdareler ve Köyler Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Ankara 1997, s. 186.

¹² Özdemir, **Balıkesir**, s. 28.

¹³ **ATASE İSH**, 8, 5516-464-s. 33.

¹⁴ Kutlusoy, **Soma**, s. 86.

itibaren 61. Tümen Komutanı olarak görev yapan Kazım Özalp'ın de yeni görev yeri Soma olmuştur.

İşgal edilen yerlerden Soma'ya göç. **ATASE İSH**, 6, 7104-227-147.

14. Kolordu, Bergama'nın ikinci defa işgalinin ardından oluşan Soma cephesinde, Bandırma, Savaştepe, Balıkesir ve Soma'dan getirilen nizamiye ve Kuvâ-yı Milliye müfrezeleriyle takviye ettiği cephenin savunmaya elverişli bir halde düzenlenmesine önem vermiştir. Cephede, 188. Alay'dan Yarbay Akif Komutasında Teğmen Halit Bayrak ve Bandırma'dan oluşturduğu 100 kişilik bir düzenli birliğe ek olarak Soma, Kırkağaç, Bergama kazalarından ve Balıkesir, Savaştepe ve

Gelenbe halkından meydana getirilen milli kuvvetler bulunurken,¹⁵ Hamzalı bölgesinde 40 kişilik bir müfreze, Cumalı batısında da Topçu Üsteğmeni Halit komutasında 80 topçu eri bulunmaktadır. Bu birliklere ilave olarak Hamidiye (Çerkezköy) bölgesinde Yüzbaşı Behçet komutasında 25 kişilik milli müfreze, Bölcek ve Sarıcalar batısında Piyade Üsteğmen Hüseyin Halet komutasında 350 kişilik Bergama bölüğü ve Kınık ile Soma arasındaki sırtlarda 700 kişilik bir kuvvet bulunmaktadır.¹⁶ Cephe, Soma'nın işgal olunduğu güne kadar yapısını korumuş ve bu haliyle İzmir Şimal Cephesi'ni oluşturmuştur.

Yunanlıların ilk yenilgileri sonrasında Menemen'de yaptıkları katliamın bir benzerini Bergama'da yapabilecekleri öngörülerek, şehir işgal öncesi boşaltılmış, Bergama halkı Soma istikametine doğru eşyalarını ve hayvanlarını alarak göçe başlamışlardı. Bu göç hareketinin evvelinde de İzmir ve civarının işgali neticesinde bölgeden Soma'ya doğru bir göç hareketi olmuştur.¹⁷

1 Haziran günü toplanan Bakanlar Kurulu'nda, Bergama'dan Soma'ya doğru gerçekleşen göçler konuşulmuştur. Alınacak tedbirlere ilişkin olarak da Dahiliye ve Nafia Nazırı Rıza Paşa, Genelkurmay Başkanı Cevat Paşa ve Mütareke Komisyonu Üyesi Sefa Bey'den oluşan bir komisyon kurulmuştur.¹⁸

İzmir Uluslararası Tahkik Komisyonu'nda görevli Osmanlı Devleti Temsilcisi Yarbay Kadri Bey'in hazırlayıp Harbiye Nezareti'ne sunduğu rapora göre, Aydın'dan (Aydın Vilayeti) altmış üç bin civarında kişi Soma, Balıkesir, Kırkağaç ve havalisine göç etmiş bu kişilere ait ev, eşya, çiftlik ve tarlalar da Yunanlılara kalmıştır. Göçmenler buldukları yere göre, kuzey ve güney mıntıklarına ayrılmıştır. Kuzey mıntıklarında bulunan 17.220 göçmenin 1.029'u Soma'ya yerleşmiştir.¹⁹

Bergama'nın işgalinin ardından Yunanlıların yaptığı zulme ve halkın göç etmek zorunda oluşuna ilişkin, Soma Belediye Reisi Osman

¹⁵ Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, s. 72.

¹⁶ Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, s. 72; Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 137.

¹⁷ *ATASE İSH*, 6, 7104-227-147.

¹⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 45.

¹⁹ *Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım*, s. 505.

Nuri Bey 20 Haziran günü Soma telgrafhanesinden yolladığı telgrafında; Bergama'nın işgalini haber vermenin yanında, Menemen'de Bergama'dan kaçan Yunan birliklerince yapılan zulme ve Bergama'dan göç etmek zorunda kalan Türklerin durumuna ilişkin de önemli bilgiler vermiştir. Dönemin Soma Kaymakamı Necati Bey de Bergama'nın ilk işgali sırasında halkın göç etmiş olması nedeniyle kimlerin hayatta kaldığının bilinemediğini, Soma, Balıkesir ve İzmir'e göç edenlerin dışında sayıları 20.000'i bulan halkın, açlıkla karşı karşıya olduklarını belirtmiştir:²⁰

“Bugün Bergama kasabası Yunan askeri tarafından isgâl edildiği, Menemen kazâsında kâ'im-i makâm da dâhil olduğu hâlde icrâ edilüb katli'âma bir nazîre yapılmak üzere Bergama kazâsının da isbu işgali esnâsında, asâkir-i Yunaniyye fitratlarında merkûz olan vahseti zavallı ve ma'sûm islâm ahâlî üzerinde tatbîk etmek sûretiyle bütün âleme gösterdi. Binâ'en-aleyh bu mu'âmele-i elîme kazâ-yı mezkûrda erkek, kadın, genç ve ihtiyâr, çoluk ve çocuk elli bini mütecâviz halkın zelîl ve sefil bir sûretde bütün dünyaca muhterem tutulan yalnız ırzlarının muhâfazası maksadıyla hicretlerine sebebiyet verdi.

Yunan askerlerinin en birinci eğlence ve meserreti katl-i nüfûs, hetk-i nâmûs, nehb-i emvâl teskîl ediyor. Kurûn-ı Vustâ'daki vahsetler, ikâ' edilmiş el-yevm ikâ' edilmekte bulunmuş olan şu mezâlîme rahmet okuduyor. Ber-mûceb-i mütârekenâme adâlet ve insâniyet ve merdliklerinden emîn olduğumuz Düvel-i Mu'azzama'ya i'timâd etmiş idik. Şu vahsetden Müslümanların ale'l-husûs Soma kazâsı ve Soma kasabası, müctemi' Bergama halkının vikâye ve tahlîsi âlem-i beşerîyyet nâmına hâdim-i insâniyet ve hâmi-i beserîyyet olan sizlerden taleb ve ricâ ve hicrete müheyyâ Soma halkının te'mîn-i efkârı için tedâbîr-i lâzîmenin tatbîk ve icrâsına intizâr eyleriz fermân.

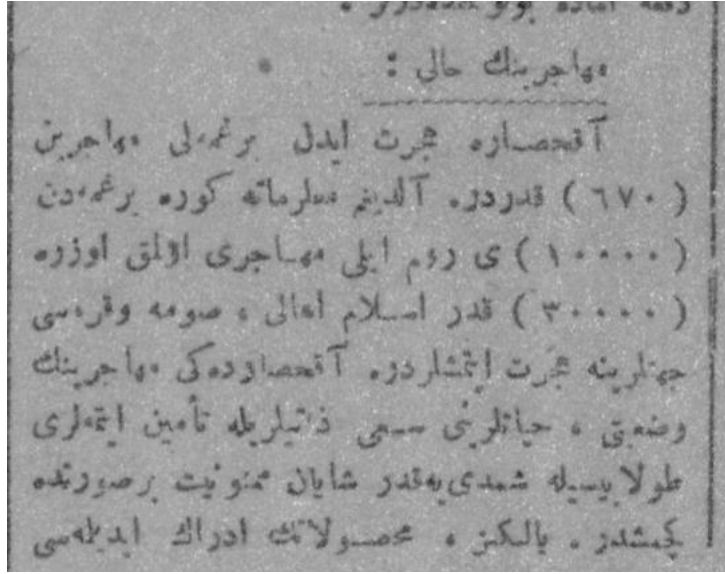
Soma Kasabası Ahâlîsi Nâmına

Belediye Re'îsi Osman Nuri”

Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin 11 Ekim 1919 günü yayınlanan sayısında; on bin kadarı Rumeli muhaciri olmak üzere, otuz bin civarında Müslüman muhacirin, Soma ve Karesi yönünde göç etmiş olması sebebiyle, tarlalarda bulunan mahsulün toplanamadığından, işsiz

²⁰ Uğurhan Demirbaş vd. (Hazırlayanlar), **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi II**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996, s. 39.

ve aç durumda olan göçmenlere de, Reddi İlhak Heyetlerinden başka yardım edenin olmadığı aktarılmıştır.²¹

Tasvir-i Efkar, 11 Teşrinievvel 1919

Bergama'nın yaşadığı ilk işgalin ardından, püskürtülen Yunan askerlerinin 17 Haziran'da Menemen'de yaptıkları zulme karşılık olarak, Somalıların da burada yaşayan Rumlara zarar verme ihtimali düşünüldüğünden, birçok İtilaf Devleti temsilcisi Soma'da bulunan Türk kuvvetleri yetkilileri ile bu konuda irtibata geçme çabasına girmiştir. Kazım (Özalp) Bey'in Bergama'dan Soma'ya gelmesinden bir gün sonra da İngiliz temsilcisi Binbaşı Hadkinson Soma'ya gelmiş ve Kazım Bey ile birkaç saat süren bir görüşmede bulunmuştur.

Görüşme, Bergama'dan Soma'ya işgal dolayısı ile göç eden ve sokaklarda barınacak yer, yiyecek ekmek arayan Türklerin gölgesinde yapılmıştır. Hadkinson, Türk halkının ve askerlerinin Yunanlılara karşı savaşmalarının çok tehlikeli olduğunu, mütarekenin ihlal edilmesi anlamına geldiğini, Yunanlılar ile birlikte İtilaf Devletleri ile de savaşmak zorunda kalabileceklerini belirtmiş, barış içerisinde görüşlerini

²¹ **Tasvir-i Efkar**, 11 Teşrinievvel 1919, s. 2.

aktarmaları tavsiyesinde bulunmuştur.²²

Kazım Bey de bir Türk subayı olarak, silaha sarılmış milletimize vatanınızı ve kendinizi korumayınız diyemeyeceğini belirterek, "*benim yerimde siz olsanız ne yapardınız*" diye sormuştur. Bunun üzerine bir süre duraksayan Hadkinson, soruya cevap olarak vereceği raporun Türklerin lehinde olacağını ifade etmiştir.²³

Görüşmenin sonunda İtilaf devletlerince Yunan işgal sahasının kararlaştırılıp kararlaştırılmadığı ve kararlaştırılmış ise nereye kadar genişletileceğini öğrenmek isteyen Özalp, bu işgalin İzmir Sancağı ile Ayvalık Kazasına kadar sınırlandırıldığı cevabını almıştır. Hadkinson da Soma'daki Rumların hayatlarının tehlikede olup olmadığını sormuştur. Özalp de İtilaf Devletleri'nin müsaadeleri ile Yunanlılar tarafından işgal edilen bölgelerdeki Türklere göre, Soma'daki Rumların daha güvende olduğunu söylemiştir.²⁴

Kazım Bey'in Soma'da bulunduğu bu günlerde, Çerkez Ethem Salihli'de bir cephe tesis etmek maksadı ile Soma'ya gelmiş ve burada 61. Fırka Komutanı Kazım Özalp ile bir görüşme yapmıştır. Kazım Bey'den cephe ihtiyaçlarının giderilmesi için yardım isteyen Çerkez Ethem'e, 150 adet Schneider marka tüfek verilmiş, yardımcı olmaları için de birkaç subay görevlendirilmiştir. Konyalı Binbaşı Hüsnü Bey, yanındaki bir grup asker ile birlikte Çerkez Ethem'e yardımcı olmak maksadıyla Akhisar'a gelmiştir. Soma Mıntıka Komutanı Akif Bey'in harp ceridesine yansıyan yazışmalarına göre de, sekiz sandık cephanenin Akhisar'daki milli kuvvetlere gönderilmesi emredilmiştir.²⁵

İzmir'in işgali sonrasında bölgede Yunan ilerleyişini engellemek ve bölgede bulunan halkı örgütlemek, düzenli birlikler meydana getirerek bu birliklerin oluşabilecek ihtiyaçlarını da karşılamak maksadıyla bölgede kongreler düzenlenmiştir. Bölgenin bir direniş merkezi haline gelen Balıkesir'de, ilk olarak 28 Haziran 1919'da başlayan kongreler süreci, 10 Mart 1920'de düzenlenen V. Balıkesir kongresi ile tamamlanmıştır. Düzenlenen kongrelere Somalı birçok isim de katılım göstermiş ve yine Soma'yı ilgilendiren birçok karar alınmıştır.

²² Kazım Özalp, **Milli Mücadele 1919—1922**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 30.

²³ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 30.

²⁴ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 30.

²⁵ Mücteba İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul 1999, s.95.

I. Balıkesir Kongresi'nde Heyet-i Merkeziye oluşturulmuştur.²⁶ Teşkilat, maliye ve levazım heyetlerinin oluşturulduğu kongrede, Somalı Reşid Efendi de Harekat-ı Milliye Reisi tayin edilmiş, Soma ve civar köylere de onar bin liralık yardım gönderilmesi, yine Soma'da bir karargah oluşturulması kararlaştırılmıştır.²⁷

İlkinde göre daha geniş katılımlı olan II. Balıkesir Kongresi'ne Soma'yı temsilen Hafız Osman Bey ve Müftü İsmail Beyler katılmıştır.²⁸ Kendisini 'Milli Kongre' olarak tanımlayan heyet amacını da yörenin değil vatanın bütününün kurtarılması olarak ortaya koymuştur. Cephelerde bulunan karargahların gerilerinde menzil müfettişlikleri oluşturulmuş Ayvalık 1, Soma 2, Akhisar da 3 numaralı menzil müfettişliği olarak belirlenmiştir. Süreç içerisinde yapılacak harcamalara, kazaların gelir durumuna göre katkısı üzerinde durulmuş ve Soma'nın da genel harcamaların %5'ini sağlaması kararlaştırılmıştır. Kongrenin 19 Eylül tarihli toplantısında Soma Cephesi Milli Alay Kumandanlığı'na Hacı Salih-zade Emin Bey atanmıştır.²⁹

III. Balıkesir Kongresi'nde Menzil müfettişlikleri için seçimler yapılmış, Müftü-zade Abdulgafur Efendi 32 oy alarak Soma Menzil Müfettişliği'ne seçilmiştir.³⁰ Yardımcılıklarına da Kamil Efendi-zade Hilmi ve Somalı Rıfat Beyler getirilmiştir. IV. Kongrede ise Soma Menzil Müfettişliği'ne Mustafa Nazım Efendi seçilmiştir. Kongrede Anadolu'nun tamamında yürütülen mücadelenin birleştirilmesi gayesi ile önemli adımlar atılmış, fakat Balıkesir Kongresi'nin Anadolu ve Rumeli Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında bağımsız bir şekilde varlığı sürdürmesi kararlaştırılmıştır.³¹

Balıkesir Kongrelerinin sonuncusu olan V. Balıkesir Kongresi 10-22 Mart 1920 tarihleri arasında Vehbi Bey başkanlığında toplanmıştır. Kongrede cephelere ait ihtiyaçları tespit ve teşkilat kadrosuna ikmal etmek için gereken araştırmayı yapacak bir Encümen-i Mahsusa oluşturulmuştur.³² Kongrenin kapanmasından bir gün önce Heyet-i Merkeziye oluşturulmuş ve Soma Cephesi'ne Hasan Bey

²⁶ İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, s. 105-106.

²⁷ İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, s. 105-106.

²⁸ İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, s. 105-106.

²⁹ Tekeli, İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten**, s.175-176.

³⁰ Tekeli, İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten**, s. 213.

³¹ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 134.

³² İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, s. 216.

görevlendirilmiştir. Kongrenin devam ettiği günlerde 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un İngilizlerce işgal edilmesine tepki olarak, 18 Mart günü bir miting düzenlenmiştir. Belediye Meydanı'nda düzenlenen mitingde halen devam etmekte olan kongrenin üyelerinden bazıları da konuşma yapmıştır. Soma temsilcilerinden olan Hoca Tahsin Efendi ve Vasıf Beyler birer konuşma yapmışlar ve yine Soma temsilcisi aynı zamanda da bir öğretmen olan Ali Rıza Bey kürsüde şu konuşmayı yapmıştır:³³ *"Efendiler, beş seneden beri cansiperane varını yoğunu istiklal uğruna fedan eden bu millet hakk-ı hayatını kurtarmak için yüzlerce evladlarını sefil bir düşmanın taarruzlarını tevkif için cephelerde feda ederken diğer taraftan da payitahtın işgal edildiğini görüyor. İslâmiyet'in makarr-ı hilafeti ve merkezi olan İstanbul'un işgali bütün alem-i İslâm'ın izzet-i nefis ve hissiyat-ı diniyesine bir tecavüzdür. Binaenaleyh bu hain darbe karşısında zilletle yaşamak veya şerefle ölmek lazımdır. Kalpgahımız çiğnenirken sükut ve hazmetmek bir cinayet-i vataniyedir."*

16-25 Ağustos 1919 tarihlerinde arasında gerçekleştirilen Alaşehir Kongresi'nin başkanlığını Hacim Muhiddin Çarıklı yapmıştır.³⁴ Soma adına kongreye aslen Balıkesirli olan Refet Bey Kuva-yı Milliye Komutanı sıfatı ile katılmıştır.³⁵ Kongrede kaza menzil müfettişleri ve heyet-i merkezîyeler ile merkezi umumi yetkilerinin Balıkesir Kongresince kabul edilen tarzda sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.³⁶

Cephenin genel organizasyonuna dair bu gelişmeler yaşanırken bir yandan da cephede Türk ve Yunan güçleri arasındaki çatışmalar da süregelmiştir. Soma Cephesi'nin oluşmasının ardından bölge Türk ve Yunan güçleri arasında sık sık yaşanan çatışmalara sahne olmuştur. 28 Haziran'da Yunan kuvvetleri süvari ve piyade güçleri ile Cumalı Köyü'ne yönelmiş köyün doğu sırtlarında bulunan müfrezeye taarruzda bulunmuştur.³⁷ 28 Haziran'da gerçekleştirilen bu saldırının ardından, bir kez daha 3 Temmuz sabah 8.30 sularında, Yunanlılar 30-40 süvari ile Cumalı Köyü'ne yaklaşmıştır. Düşmanın her gün bu bölgeye

³³ Oktay Gökdemir (Hazırlayan), **İzmir'e Doğru Gazetesi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2010, s. 217.

³⁴ Enver Konukçu, **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s. 70-72.

³⁵ Konukçu, **Alaşehir Kongresi**, s. 72.

³⁶ Konukçu, **Alaşehir Kongresi**, s. 72.

³⁷ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 72.

gerçekleştirdiği saldırılara önlem olarak, bölgeye yerleştirilen bir mitralyöz ve 15 erden oluşan Türk kuvvetleri düşmanı dağıtmıştır. Komutan Halit Bey 15 er ile birlikte düşmanı takip etmiş, ardından çatışmalara ilişkin şu raporu yazmıştır:³⁸

“Müsademede hayvandan düştüğü görülen düşman süvarisinin bulunduğu yere gittiğimde düşmana ait eyer takımı (teferruatı ile), kılıç, filinta vs. gibi ganimet alındı. Bunları takip eden erlere verdim. Daha ileride subay kılıcı, kapıla vs. bulundu. Düşmanın 30 süvarisi biz ileride iken esas mevzimizin 800 metre sağ yanına sokulmuştu. Onları dahi ateş ederek dağıttım ve takip ettim. Saat 1.30’da düşman süvarileri Kınık köyüne girdiler. Efradın gösterdiği şevk ve gayret cidden şayanı takdirdir. Bergama’nın Kuzey doğusundaki Saitbey Çiftliği civarında yangın izleri görülmüştür. Saat 5.30’da Bergama’nın yanmakta olduğu müşahede edilmiştir.”

30 Haziran günü Bergama’da gözlemlerde bulunmak üzere Soma’ya gelen iki Fransız subayına, 1 Temmuz 1919’da Kınık üzerinden Dikili’ye hareketlerinde Türk süvarileri refakat etmiş, Fransız subaylar Yunanlıların Kınık’ta bulunan Türklere yaptıkları baskıyı bizzat görmüşlerdir.³⁹

Temmuz ayında Soma cephesinin oluşumu şu şekildedir: Sol kanattan başlayarak Eğnez – Dereköy – Cinge - Çerkez Hamidiye - Sarıcalar ve Kozluca köyelerine kadar uzanan cephenin sol kanadı Akhisar Yaya Köyü’ne, sağ kanadı da İvrindi sınırına kadar uzanmaktadır.⁴⁰

Temmuz ayının ilk günü Yunanlılara ait bir uçak Soma bölgesinde keşif yapmış öğlenden sonra saat ikide de Türk ve Yunan ileri kolları arasında bir çatışma yaşanmıştır.⁴¹

2 Temmuz günü öğleden sonra saat dörtte Soma Mıntıka Komutanı cephede bir teftiş gerçekleştirmiştir. Bu teftişin ardından Bergama’da Kemal Bey’in yakalanması olayına karışmasına rağmen pişman olup Kuva-yı Milliye’ye katılan Tuzcu Efe, Soma’dan 25 neferi ile birlikte cepheye sevk edilmiş, Bakırçay’a hakim bir tepenin korunması

³⁸ Ergül, **Kurtuluş Savaşı’nda Manisa**, s. 73.

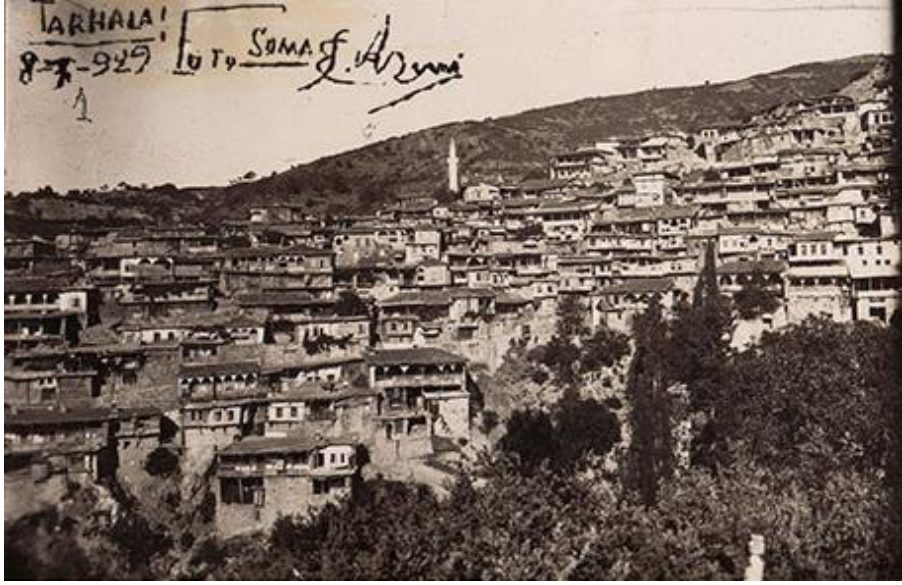
³⁹ Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli - 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 304.

⁴⁰ Kutlusoy, **Soma**, s.87.

⁴¹ **ATASE İSH**, 8, 5516-4646 s. 34.

görevini üstlenmiştir.⁴²

3 Temmuz günü Kolordu komutanlığı ile görüşmek üzere Balıkesir'e giden 61. Fırka Komutanı Kazım Bey, emir ve kumandayı Akif Bey'e, Soma'da bulunan fırka karargahını da Binbaşı Fikri Bey'in emrine bırakmıştır. 6 Temmuz günü de Balıkesir'den telefon ile Kolordu Komutanının Bandırma'ya gideceğini ve o dönünceye kadar Balıkesir'de kalacağını bildirmiştir. Kazım Bey'in 8 Temmuz günü Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafında; Soma Mıntıkasında daha önce Zağnos köyüne yerleşen Yunan müfrezesinin, Kuvâ-yı Milliye'nin müdahalesi üzerine Ahmetbeyli'ye çekildiğini bildirmiştir.⁴³

Soma Tarhala/Darkale'den bir görüntü

9 Temmuz 1919 günü sabahın ilk saatlerinde Yunan kuvvetleri bir tabur piyade bir tabur süvari ve iki toptan oluşan kuvvetleri ile Cumalı'nın doğu sırtlarında bulunan Türk müfrezesine taarruz etmiş, üstün Yunan kuvvetleri karşısında Türk müfrezesi mevzilerini terk ederek, 4 km doğudaki Taşdibi sırtlarına çekilmiştir. Cumalı ve Cinge köylerine giren Yunan kuvvetleri bu iki köyü yakmıştır. 25 mevcutlu Yüzbaşı Behçet Efendi müfrezesine yardım maksadıyla 200 mevcutlu

⁴² ATASE İSH, 8, 5516-464 s. 34.

⁴³ İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, s. 97.

Halet Efendi müfrezesi ve 60 mevcutlu Yüzbaşı Sami Efendi müfrezelerinin dağlardan inerek Yunan kuvvetlerine taarruz etmesiyle de, Türk Müfrezesi eski mevzilerine geri dönebilmiştir. Yaşanan gelişmelerin ardından, Sami Efendi müfrezesi Sarıcılar, Halet Efendi Müfrezesi de Bölcek istikametine çekilmiştir.⁴⁴

Yunan kuvvetleri Cumalı ve Cinge köylerini yaktığı esnada, yedi Türk'ü de katletmişlerdir. Bu olayların iki gün öncesinde de Hamzalı'da bir ihtiyarı öldürmüş ve iki kişiyi yaralamışlardır. Hamzalı, Cinge, Bölcek, Poyracık ve Cumalı köylerinden Hacı Yahya Efendi, Asker İsmail, Yağcı Ahmet oğlu Mehmet, Tarhalalı Süleyman'ın ailesi, Karazeybekli Hasan, Hürrem ve iki kızı, Ayazbaba eşi İhsan hatun, Mehmet Ali kızı Hatice katledilmişlerdir. Cinge'de Tuzcu Hafız Halil'in kızı kaçırılmış, yine aynı köyde bir kadının defalarca ırzına geçilmiştir. Poyracık'ın işgali esnasında da halkın açıkça katledildiği gözlenmiş, Yunan kuvvetlerince tarafına izin belgesi verilenlerin bile öldürüldüğü, kadınların ırzlarına geçildiği tespit edilmiştir. Hacı İlyas, Çerkez İsmail, Bağcı Ahmet oğlu Mehmet de işkence yapıldıktan sonra öldürülmüştür. Kınık merkezde ve köylerde cinayet ve ırza geçme olayları oldukça fazlaca yaşanmıştır. Kınık'ta Emin Ağa'nın hizmetçisi İsmail yakılarak öldürülmüştür. 10 Temmuz günü, Soma Mıntıka Komutanı Soma istasyonda bulunan İngiliz zabıtları eşliğinde bir gün evvel Cinge ve Cumalı'da yaşanan Yunan zulümlerini tespit etmişlerdir. Heyet bölgede yaşananların ardından zulme uğrayanları da resimlemiştir. Yine aynı gün içerisinde saat on civarında Yunan savaş uçağı Soma ve Kadıköy'e üç bomba attıktan sonra Cinge istikametine doğru uzaklaşmıştır.⁴⁵

Fransa'nın İzmir temsilcisi olan Mösyö Laver de aynı dönemde Soma'ya gelerek bazı incelemelerde bulunmuş, burada yaptığı görüşmelerde Yunanlıların İzmir Sancağı dışına çıkamayacağına ilişkin kanaatleri ile birlikte, Yunan güçlerinin Bergama, Manisa ve Aydın mıntıkalarında yığınak yapmakta olduklarını, Adalar ahalisinden oluşan bir fırkanın İzmir'e gönderildiğini, Manisa ve Bergama bölgesindeki Yunan güçlerinin sayıca artmakta olduğu bilgisini aktarmıştır.⁴⁶

11 Temmuz günü de Kuvâ-yı Milliye ile Yunan kuvvetleri arasındaki çatışmalar aralıklı olarak devam etmiştir.⁴⁷ Aynı gün

⁴⁴ ATASE İSH, 8, 5516-464 s. 36.

⁴⁵ Ergül, *Kurtuluş Savaşı'nda Manisa*, s. 73-74.

⁴⁶ ATASE İSH 3, 3252-98-104 AC.

⁴⁷ İlgürel, *Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, s.95.

içerisinde, Cumalı Müfreze Komutanlığından alına rapor şu şekildedir:⁴⁸

“Soma Mıntıka Komutanlığına

1-Evvelki gece istihbaratımıza nazaran ileri milis müfrezelerimizle düşman arasında ateş teatî edilmiştir.

2-Bu sabah ileriden geriye firar eden bir kısım efradın ifadesine nazaran bir kısım efradımızın düşman tarafından bozulduğu anlaşılmiş ve fakat meşhuran ve vaziyetin sükunetinden bunun külliye bi asıl olduğu tebeyün etmiş olduğundan bu gibilerin geriden ileriye gidecek efradın maneviyatının tezelzüle uğramaması için derhal tevkif edileceğini ve kara-ı mühimin geriye gitmesine tarafımızdan tamamıyla muhafet edildiği ve bu hususun milis Komutanı Hulusi Bey’e bildirildiği

3-Makineli tüfek takımı müfrezemize ilhak eylediği ve fakat tüfekleri isti’mal edecek efradı noksan olduğundan ikmaline delâlet buyurulması.

4-Emr-i alîleri üzerine 9/7/335’ten itibaren eski mevzilerimizin işgal edildiği,

5-Vukuatın tarz-ı cereyanı hakkında edineceğimiz malumat ve meşhudatımız ba-rapor bildirileceği,

6-Milis müfrezesi komutanlığına gönderilen evrak teslim edildiği,

7- Yedi neferimiz gerisinde silahları alınarak tevkif edilmiş olduklarını istihbar ettim kıtasına iadeleri esbabının istikmali,

8- Piyâde ve süvari milislerimiz dün akşam Mülazım Nuri Efendi kumandasında Hamzalı sırtlarına gitmişlerdir.

9-Yunak köyündeki makineli tüfeğin geriden gönderilmek üzere terk eylediği iki saka esteri henüz vürûd etmemiştir.

10-İleri cephanesini ve eşyalarımızı göndermek üzere bir çift atlı arabanın irsâline müsaade buyurulması

11-Müfrezemize mensup zabitanın telbis edecek eşyası zâyi olduğundan ehemmiyeti derkâr olan bu hususun istikmâli için lüzumu olan miktar kafi meblağın i’tasına müsaade buyurulması ma’ruzdur.”

Cumalı müfrezesinden gönderilen rapor ile Giresun - Balıkesir müfrezesinin düşmanla temas ederek, verilen emre göre çatışmaya başladığı anlaşılmiş, fakat müsadememin ayrıntılarına dair bilgi sahibi olunamamıştır. Yunan kuvvetlerinin istilasına uğrayan köylerin halklarından bazıları, Soma’ya bir saat mesafede bulunan Kadıköy’de toplanmıştır. 11 Temmuz günü de burada bulunanları fark eden bir

⁴⁸ ATASE İSH, 8 5516-464 s. 38.

uçak, ahalinin üzerine 6 bomba atarak uzaklaşmış ve bu durum Soma'da bulunan iki İngiliz zabıtince de tespit edilmiştir. Giresun - Balıkesir müfrezesinden düşmanla söz konusu temasının ardından üç gün boyunca haber alınamaması, Soma Mıntıka Komutanlığınca endişeye neden olmuştur. 12 Temmuz günü Cumalı müfreze Komutanı Mülazım-ı Evvel Halit'in Mıntıka Komutanlığına gönderdiği telgraf ile söz konusu birliklerin açılan Yunan ateşi neticesinde dağınık bir şekilde çekildikleri ve kuvvetlerin de dağılmaya başladığı anlaşılmıştır. Birliklerin başında bulunan Balıkesirli Hulusi Bey'in asker kökenli olmamasından ötürü, birliğin idaresi Mülazım-ı Evvel Hüseyin Halit Efendi'ye bırakılmıştır. Yunanlıların ilerleyişine karşı da Cinge sırtlarında esas bir müdafaa hattının oluşturulmasının uygun olduğu, Soma Mıntıka Komutanlığı'nca belirtilmiştir.⁴⁹

Soma'da Kuva-yı Milliyeciler:

Ayaktakiler: Soldan Birinci: Emir Subay, Üçüncü: 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa , Dördüncü: Kaymakam Necati Bey, Beşinci: Jandarma Karakol Komutanı Mehmet Ali Çavuş , Altıncı: Giritli Hüseyin Efendi. Oturanlar: Cumalı Köylü İbrahim, Bulgurcu Efe, Hacı Raşit Efendi ve Belediye Reisi Osman Bey (Kutlusoy, Soma, s. 105.)

Halit Efendi aynı gün öğlenden sonra da Mıntıka Komutanlığına bir telgraf göndererek, milis müfrezelerinin dağlardan Soma'ya doğru geçmelerinin muhtemel olduğunu ve 300'den fazla milis neferinden

⁴⁹ ATASE İSH, 8, 5516-464 s.39.

sadece 40 tanesinin Cinge'de olduğunu belirtmiştir. Ayrıca milis kuvvetlerinin yeniden toplanıp Cumalı'ya gidileceğini aktaran Halit Efendi, Hulusi Bey ve Hüseyin Halet Efendi'nin Cinge'de bulunduğunu, dağılan kuvvetleri toplamak ile meşgul olduklarını aktarmıştır. Müfrezelerinde topçu ve mitralyöz 58 nefer ve nizamiye süvarisi üç ve on milis süvarisi ile 22 milis piyadesinin mevcut olduğunu, Bulgurcu Mustafa ile gelen 25 silahlı 15 silahsız neferin de Cumalı Müfrezesinde yerini aldığını belirtmiştir. Birçok silahsız kişinin de birliklerde görev almak istediğini ve ekmek talep etmekte olduklarını, lakin ekmek verilemediğini söylemiştir.⁵⁰

13 Temmuz günü Cumalı ve Hamidiye müfrezelerinden alınan malumat ile de, esas kuvvetin Cumalıköy'de bulunduğu, Hamzalı, Arpaseki bölgelerinde ileri karakolların mevcut olduğu belirtilmiştir.⁵¹

17 Temmuz'da saat beşten önce 200 piyade, 60 süvari ve 1 hafif makineli tüfekten oluşan Yunan kuvvetleri Hamzalı sırtlarına taarruz etmiş ve bölgede bulunan Kuva-yı Milliye tarafından ateşle geri püskürtülüp, Kınık'a kadar takip edilmiştir.⁵²

24 Temmuz'da Yusuf İzzet Paşa'nın emri ile Binbaşı Nazım Bey komutasında bir piyade taburu, Yüzbaşı Halit Bey komutasında 4 ağır makineli tüfek ve Asteğmen Bedri komutasında 10 obüs bataryası ile Soma cephesi güçlendirilmiştir.⁵³ Cephenin merkezinde Yzb. Halit Bey komutasında Nizamiye Makineli Tüfek bölüğü ile Yzb. Osman Bey komutasında Soma milis taburu, cephenin sağ tarafında ise Teğmen Hıfzı Bey komutasında Bergama müfrezesi, sol tarafında da Teğmen Niyazi (Erakıncı) Bey komutasında Soma akıncı müfrezesi yerleşmiştir. Yine bu günlerde Binbaşı Nazım Bey komutasında bulunan piyade taburu da Soma'da üstlendirilmiştir. Yüzbaşı Halit Bey daha sonra bölüğü ile birlikte İvrindi bölgesine çekilmiştir.⁵⁴

31 Temmuz günü, saat yediden önce Yunan Kuvvetleri bir tabur piyade, iki makineli tüfek, iki otomatik ve 2 cebel topu ve 40 kadar süvariden oluşan bir kuvvetle Sarıcılar, Bölcek köyleri yönünde iki koldan ilerleyip Çerkezköy müfrezesine saldırmıştır. İki saat kadar

⁵⁰ ATASE İSH, 8, 5516-464 s.39.

⁵¹ ATASE İSH, 8, 5516-464 s.41.

⁵² Özalp, **Milli Mücadele**, s. 52.

⁵³ Kutlusoy, **Soma**, s. 86.

⁵⁴ Kutlusoy, **Soma**, s. 86.

süren çarpışmanın ardından Yunanlılar Bölcek Köyü'ne çekilmiş ve pek çok kayıp vermişlerdir.⁵⁵

13 Ağustos 1919 günü, İngiliz Generali Hanry başkanlığında bir Heyet Soma'ya gelmiştir. Heyette İngiliz Binbaşı Namy (Bandırma İskeleyi Müfettişi) ve Soma'daki İngiliz subayı Johns bulunmuştur.⁵⁶ Bir Yunan subayı ve mülkiye müfettişi Ali Bey'in de dahil olduğu komisyonda, kolordunun İngilizce tercümanı Hadi de bu komisyon ile beraber Soma'ya gelmiştir.⁵⁷ Soma'da gerçekleştirilen görüşmeler ile birlikte Yunanlılar ve Türkler için ileri hatların tespit edildiği Milne Hattı ortaya çıkmıştır. Söz konusu ileri hatlara ilişkin Yunan güçlerinin ihlalleri sık sık ortaya çıkmıştır. İlgili ihlallere ilişkin Türk tarafından ilgili makamlara dönem dönem şikayetleri içeren yazılar aktarılmış, Türk ve Yunan güçleri arasında çatışmalar süregelmiştir.

14 Ağustos günü de heyetin Bergama'ya hareketinin ardından 15 Ağustos günü Harekât-ı Milliye Reddi İlhak Heyeti Soma Şubesi tarafından şu bildiri yayınlanmıştır:⁵⁸

"1-Yunan mezaliminin ve kan dökülmesinin önünü almak gibi insani bir vazife ile Paris Barış konferansı tarafından General Milne İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'na tayin edilerek İzmir'e gönderilmiştir.

2-Yunan ordusuna 8 Ağustos 1919 tarihinde üzerinde bulunduğu yerlerden daha ileriye bir adım atmaması için emirler verildiği General Milne'ce Tahkik Heyeti Başkanlığı'na memur edilen General Hanry tarafından heyeti milliyemize resmen bildirilmiştir.

3- Türk ve Yunan kuvvetlerinin en ileri hatları arasında tarafsız bir duraklama hududunun tespit edileceği de İngiliz general tarafından açıklanmıştır.

4- Bergama göçmenlerinin yerlerine dönmelerinin, Yunanlıların buraları tahliye eylemelerinden sonra mümkün olacağına İngiliz heyeti de kanaat getirmiş ve bu maksat için yardım vaadinde bulunmuştur.

5-Bu duruma göre -Paris Konferansı'nın hakkımızda karar vermesine kadar- vazifemize, mecburiyet görmedikçe tecavüz ve taarruzlarda bulunmamak suretiyle devam etmemiz lazım geliyor."

⁵⁵ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 49.

⁵⁶ Turan, **Yunan Mezalimi**, s. 166; **ATASE İSH**, 2, 2511- 43-28.

⁵⁷ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 53.

⁵⁸ **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları**, Ankara 1999, s. 166.

İleri hatlara dair görüşmelerin devam ettiği bu süreçte, Yunanlılar Ağustos ayı içerisinde 795'i subay olmak üzere, toplam 54.340 askerden vücut bulan beş tümenlik kuvvetle mevzilerini güçlendirmiş ve Türk topraklarına kalıcı olarak yerleşmek niyetinde olduklarını da açıkça göstermişlerdir.⁵⁹

Görüşmelerin ardından ateşkes süresince Türk tarafı da boş durmamış, cephe komutanlığı görevini üstüne tekrardan alan Yüzbaşı Kemal Bey de Soma cephesini takviye etmiş, Soma'nın yerli Rumlarının önde gelenlerinden Gramotikos'u da baskı altına alarak, İzmir hapisanesinde bulunan 900'den fazla Türk'ün kurtulmasını sağlamıştır.⁶⁰

General Milne heyetinin bölgedeki çalışmalarının ardından yapılan sınır tespiti, 3 Kasım 1919'da Harbiye Nezareti'ne bildirilmiştir:⁶¹ *"...Ayvalık'ın 7 mil şimal şarkiyesinde ve Osmanlı'daki sırtta sahildeki bir noktadan başlayarak badehu Mardas ve Yaylacık dağlarının zirveleri hizasından sancak hududunu takip eder. Badehu Kestaneadağı, Akmazdağı tepelerini takiben Düşme Köyü'ne, badehu Ürgüp deresi ile Mentеше deresinin arasındaki sırttan doğruca geçerek Bakırçayı ile Cumalı deresinin noktai iltisakına gelmek suretiyle cenuba kıvrılır. Badehu Örpekkaya istikametinde ve bir hattı müstakim üzerinde kible lodos istikametine (güneybatı), badehu Karasığırlı - Cince - Tepecik - Tatarköy - Montubeli - Yeniçiftlik - Papazlı köyleri arasından, badehu Başdağ üzerinden keşişleme (güneydoğu) istikametinde, badehu Kesterli, Yarışlık - (Ahmetli'nin 3 mil şarkında) Sart köylerine, badehu Erçiyas yaylasının sırtında Kemer, Tabaklar, Semit, Bucak köylerine ve cenuba Çaylı cenubunda, badehu cenubu garbi istikametini takiben Bandırma'ya ve buradan İzmir sancağının cenub hududu ile iltisak edinceye kadar cenuba giden bir hattır."*

Dönemin ünlü yazarlarından olan Kazım Nami, bu dönemde Batı Anadolu'daki bazı Kuva-yı Milliye merkezlerini gezmiştir. Gözlemlerine Bandırma'dan başlayan Kâzım Nâmi, anlatımlarını Balıkesir, Soma, Kırkağaç, Akhisar, Gölarmara ve Salihli ile sürdürmüştür. 20 Ekim

⁵⁹ **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım**, s. 167.

⁶⁰ **Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım**, s. 121.

⁶¹ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 64-65.

1919'da Soma'ya gelen Kazım Nami'nin Soma'ya dair gözlemleri şu şekildedir:⁶²

"[Soma]

Soma'ya gece yarısından sonra girdim. İstasyondan yarım saat kadar sonra, araba beni bir otelin kapısına bıraktı, üst katda dört yataklı bir odaya götürdüler. Tanımadığım üç arkadaşla birlikte yatdım.

Sabahleyin kalkınca, dışarıya fırladım, dükkanlar henüz açılıyordu. Otelin biraz alt tarafında taş bir bina gördüm, üzerinde bir levha vardı: Soma Numune Mektebi. İçeriye girdim, kimseler yokdu. Yukarıya çıktım, üç beş çocuk boş dersanelerde oturuyordu. Mekteb geniş, aydınlıktı. Fakat daha yeni işgalden kurtarıldığı için derslere başlanmamış. Muallimleri maas alamayan bir mektebin hayrını da görmeli.

Soma mintikası kumandanı Topçu Kaimmakamı Receb Bey çocukluk arkadaşımı. Dairesinde buluşdum. Sonra Hareket-i Milliye cephe kumandanlığı dairesine gitdim. Kapısı allı hilâlli bayraklarımızla donanmışdı. Cephe kumandanı Kemal Bey'le görüşdüm.

Soma cephe hareketlerine merkez olduğu için ehemmiyetli bir yerdi. İki bin küsur haneli kasaba büyücek bir köyden farksızdı. Bununla beraber buranın Türklüğü daha bârizdi.

Bergama'dan Soma'ya sığınmış Hasan Bey isminde bir zatla görüşdüm; Gördüm ki İstanbul gazetelerine karşı bir hıncı var. Diyordu ki; "Sanki gazeteleriniz sırf İstanbul için çıkıyor. Taşrayı o kadar ihmal ediyorsunuz ki..."

Dilinizde bir Anadolu dolaşıyor; Fakat Anadolu'nun ne olduğunu, ne istediğini, bilmiyorsunuz. İzmir fecâyiinden bahs ediyorsunuz, mesela Bergama gibi düşmandan bir kere istirdad edildikten sonra, o vakitki vasıtasızlık üzerine, yine terk olunmuş bir kasabayı, orada yapılan fecayii işitmiyorsunuz. Soma küçük bir kasabadır; Bu küçük kasabanın ne büyük kudretler gösterdiğinden haberiniz yok. Sonra gazetelerinizin Anadolu'da sürülmediğinden şikayet ediyorsunuz."

Ben "Dünya"ımızın ne emellerle, nasıl bir mefkûreye hizmet için çıktığını anlattım. "Mahiyeti işdir kişinin lâfa bakılmaz" dedi.

Öğleye kadar kasabayı gezdim, halk sakin, işinde gücündeydi. Halbuki cebhe kumandanlığı dairesinde çalınan davul, zurna millî faaliyetin nasıl bir nokta etrafında çalışıldığını gösteriyordu. Öğleden sonra

⁶² Nejdet Bilgi, "Millî Mücadele'nin Başlarında Batı Anadolu (Kâzım Nâmi'nin Gözlemleri)", **Manisa Araştırmaları**, Cilt 2, Manisa 2002, s. 13.

dairenin büyük salonunda, yetmiş seksen kişiye halkcılığa dâir bir musahabe yaptım. Birinci gün böyle geçti.

Ertesi sabah hayvanlarla cebheye kadar gidecek gezecekdik. Toz gibi serpilene ince bir yağmur gezintimizi öğleden sonraya bıraktırdı; Fakat yağmura rağmen canlı olan pazarı gezmekten geri kalmadım.

Her taraftan köylüler akın akın geliyor, eşyalarını pazara döküyordu: Buğday, arpa, mısır, bakla, sebze, her şey. Soma'da, çok ayva, nar var.

Beni Kadın Pazarına götürdüler, çok dikkate şayandı. İstasyondan gelmiş iki Fransız neferinden biri fotoğraf alıyordu. Kadınlar ufak torbaları içinde getirdikleri öte beriyi satıyorlar, küçük dükkanlara yerleşmiş İslam Hristiyan kadınlardan elbiseye, dikişe ev işine müteallık eşya alıyorlardı.

Hava epeyce açılmışdı. Dört arkadaş hayvanlara bindik; Soma'nın garbına doğru uzanan şosedene yürümeğe başladık. Kasabadan yirmi dakika kadar ileride "Pomaklar" köyü var. Bu köyün halkı "1293"de gelmişler, fakat hala eski kıyafetlerini, eski dinlerini, eski âdetlerini muhafaza ediyorlar.

Köyün altından büyük bir su kaynıyor, ileride iki un fabrikasıyla, birkaç değirmeni işletiyor. İki saat kadar yürüdük. Siperleri, tehaffuz mahallerini, zeminlikleri gördük. Milisler bizi hürmetle karşıladılar. Yerli elbiseli askerlerle konuşuyorum. Hepsinin yüzünde "ölmek var, dönmek yok" azmi okunuyordu. Bir yerde etli patlıcan musakkası pişiriliyordu. Her halde cebhede can sıkılmıyordu. Avrupa'nın kararını bekleyen bu halk, iki saat kadar karşılarında tel örgülü siperleri içinde saklanan düşmanı bir solukda denize dökmeğe hazırды.

Geç vakit siperlerden döndük. Dört saatlik binek bir gezinti, ham vücudumu hayli yormuşdu. Geceyi derin bir uyku içinde geçirdim.

Bugün sabahleyin, bir iki ziyaretde bulunacaktım. Halbuki çarşıya çıktığım vakit düğün münasebetiyle kasabanın cenub tarafında cirid oynandığını işitdim. Geç kalmışım, yetişip göremedim. "Ciridciler geliyor; çöp oynayacaklar" dediler. Bir çok atlılar geçti, ellerinde, arkalarında bir metre kadar uzunlukda birer değnekleri vardı. Cephede giden yola sapdılar. Ben de gitdim. Düğün evinden biraz ileride, yolun üzerine şöyle dört beş metre yüksekliğinde bir ip gerdiler, ipin üzerine bir şal, iki parça basma, bir çevre asdılar.

Çalgı başladı; atlılar birer birer dört nala ipe yaklaşınca ellerindeki değneği yere atıyorlardı. Değnek öyle atılacaktı ki yere vurduktan sonra

kalkacak, ipin üzerinden aşacaktı. Birinci devrede otuz kadar atlı içinden ancak ikisi, değneklerini yaklaşırdırdılar, ikinci devre birincisinden parlak netice vermedi. Duracak vaktim yokdu; arkadaşlara veda etdim. Atıma atlayınca Kırkağaç'a yollandım.

Soma hakkında diyeceğim, Yunan'a karşı ehemmiyetli bir cepheye merkez olması hasebiyle, bir harp zamanındaki kadar kıymet kazanmasıydı, müsâdemeler zamanında bir kere Yunan tayyaresi Soma'ya kadar gelmiş, bir iki yere o vakit cephe karargâhı olan "Kadın" köyüne birkaç bomba atmış, hiçbir iş görmeğe muvaffak olamamış."

1919 yılı Kasım ayında 188. Alay'ın bağılı bulunduğu ve merkezi Balıkesir'de bulunan 61. Tümen'in, 127 subay, 28 sivil memur, 1.794'ü astsubay ve er olmak üzere, toplamda 1.949 personeli, 1.620 Piyade tüfeği, 12 Mitralyöz ve 12 top ile 472 hayvan ve 68 arabası mevcuttur.⁶³

61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in emrinde bulunan ve Ayvalık, İvrindi, Soma ve Akhisar bölgelerinden oluşan İzmir Kuzey Cephesi'nin Ayvalık bölgesinde Milli Alay Komutanı Pelitköylü Mehmet Bey ile birlikte Burhaniye, Edremit, Havran Müdafaa-i Hukuk Heyetleri, İvrindi bölgesinde Halit Bayrak komutasında bir nizamiye taburuyla birlikte milli kuvvetler, Akhisar'da Süvari Alay Komutanı Binbaşı Hacı Remzi Bey ve milli kuvvetler bulunmaktaydı.⁶⁴

Soma'da ise Kasım 1919'a gelindiğinde, 188. Alay'ın 3. Taburu ve 188. Alay Karargahı da Soma'da konumlandırılmış⁶⁵ ve birliklerin başında Yüzbaşı Kemal Bey bulunuyordu.⁶⁶ Aralık ayında ise 188. Alay'ın 3. Taburu ile birlikte, Bölcek ve güneyinde bulunan 2.000 kadar kuvvete sahip Bergama bölüğü görev yapmaktadır.⁶⁷ İlgili döneme ilişkin olarak Türk kuvvetlerince hazırlanan haritada, Türk ve Yunan kuvvetleri şu şekilde aktarılmıştır:⁶⁸

Ayvalık, Akhisar ve Soma'da birer tabur nizamiye ve çok sayıda makineli tüfek mevcuttur. Birliklerde ise şu komutanlar görevlidir: 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa, 61'inci Fırka Komutanı Miralay Kazım Bey, Ayvalık mıntıka Komutanı Kaymakam Ali Bey, Ayvalık Komutanı Burhaniye eşrâfından Mehmet Bey, Soma mıntıka Komutanı

⁶³ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım, s. 463.

⁶⁴ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım, s. 242,243.

⁶⁵ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım, s. 145.

⁶⁶ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım, s. 243.

⁶⁷ Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım, s. 164.

⁶⁸ ATASE, 8626-595-7 .

Topçu Takımından Recep Bey, Soma Komutanı Kırkağaç eşrâfindan Hacı Salihzâde Emin Bey, Soma cephe Komutanı Yüzbaşı Kemal Bey, Akhisar Mıntıka Komutanı süvâri kaymakamı Sabri Bey, Akhisar Komutanı Celal Bey, Akhisar cephe Komutanı Yüzbaşı Ethem Bey, 1. Tabur Komutanı Dereköylü Yenişehir eşrâfindan Mehmet Bey, 2. Tabur Komutanı muâvini Yüzbaşı Muharrem Bey, 2. Tabur Komutanı muavini Mülazım-ı Evvel İsmail Bey, 3. Tabur Komutanı Selahaddin Bey, 3. Tabur komutan muavini Mülazım-ı Evvel İhsan Bey.

Soma İstasyonu önünde bir grup Kuva-yı Milliye (Ali Ulvi Özdemir, **Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi**, İstanbul 2017, s. 332)

Yunan kuvvetleri ise: Bergama'da 11'inci Yunan fırkası, Manisa'da 12'nci Yunan fırkası şeklinde konumlanmıştır. ⁶⁹ Ayvalık cephesinde 1 piyade alayı 2 batarya cebel 1 süvari birçok makineli tüfek bölükleriyle

⁶⁹ ATASE, 8626-595-7.

yüzlerce er ve otomatik tüfekler, Soma Cephesinde 1 piyade alayı 3 batarya sahra birçok makineli tüfek bölükleriyle yüzlerce otomatik tüfek, Bergama'da ihtiyat kuvveti iki piyade alayı 4 batarya sahra, Akhisar Cephesinde: İki piyade alayı 2 batarya sahra iki süvari alayı, Salihli Cephesinde: 1 piyade alayı 3 batarya sahra 1 süvari alayı, Manisa'da ihtiyat kuvveti 1 piyade alayı 2 batarya sahra 3 süvari alayı mevcuttu.

Mustafa Kemal önderliğindeki Heyet-i Temsiliye, Harbiye Nezareti'ne Milli Kuvvetler de dahil olmak üzere Batı Anadolu'da mevcut kuvvetlerin üç cepheye ayrılmak suretiyle sevk ve idare edilmesini önermişti. Mart 1920 başlarında fiili olarak mücadeleye dahil olmamış gibi görünen ordu birlikleri Heyet-i Temsiliye'nin uygun görmesiyle sürece dahil oldular ve bunun sonucunda da Batı Anadolu üç cepheye bölündü. 19 Mart 1920 tarihinde Albay Refet Bey tebliğiyle gerçekleşen bu yapılamaya göre; İzmir Kuzey Cephesi 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in emrinde Ayvalık, İvrindi, Soma, Akhisar, kesimlerini, İzmir Doğu Cephesi de 23. Tümen Komutanı Albay Ömer Bey'in emrinde Marmara Gölü ile Gediz Çayı, Salihli ve Bozdağ bölgeleri, İzmir Güney cephesi de 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey emrinde Ödemiş, Aydın ve Menderes Havzası bölgeleri şeklinde taksim edilmiştir.⁷⁰ Cephelerde görevlendirilen komutanlar 1920 Mart'ından itibaren gayri resmi olarak komuta yetkilerini kullanmaya başlamışlardı.

2-Soma'nın İşgali

Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde başlayan direnişin süreç içerisinde merkezileşerek büyümesi, İtilaf Devletleri'nin planlarını bozmuş ve onları yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu vesileyle, 18-27 Nisan 1920 tarihinde toplanan San Remo Konferansı'nda genel olarak şu kararlar alınmıştır:⁷¹ *"İzmir, Türk hâkimiyeti altında kalacak fakat Yunanistan İdareye iştirak edecekti. İki ila üç sene sonra da dünya devletleri arasında genel bir görüşme yapılacak ve İzmir meselesi kati olarak bir karara bağlanacaktı. Suriye ve Adana'nın geleceği yalnız İngiltere ve Fransa arasında yapılacak müzakere ile tayin edilecek, Ermenistan'a müstakil bir devlet şekli verilecek, Pâdişah İstanbul'da oturacak ve fakat Çanakkale ile Boğazlar düveli muazzama tarafından hukuk eşitliği içerisinde murakebe edilecekti."* Adeta bir teslim belgesi

⁷⁰ **Türk İstiklal Harbi II.Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 242-243.

⁷¹ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 127.

olan Sevr Antlaşması'nın 3,5 ay evvelinde toplanan bu konferansın, 403 maddeden ibaret olan kararları, 11 Mayıs günü Paris'te bulunan Tevfik Paşa başkanlığındaki İstanbul Hükûmeti temsilcilerine tebliğ edilmiştir.⁷²

Konferanstan istediğini alarak dönen Yunan Başbakanı Venizelos da, Atina Parlamentosu'nda şu konuşmayı yapmıştır:⁷³ *“Biz Aydın'ı terk ediyoruz. Fakat buna mukabil İzmir Sancağı'nı ve Manisa'nın bazı kazalarını muhafaza ediyoruz. İzmir ile havalisi, Türkiye'den ayrılan arazi ile aynı şartlara tabi tutulmakta ve sultanın söz hâkimiyeti altında kalmaktadır. Yunan hükûmeti, sükun ve asayişin temini için İzmir ve havalisinde gereken askeri kuvveti bulunduracaktır.”*

San Remo'da alınan kararlara ilişkin, Osmanlı Devleti'nin anlaşma hükümlerine birtakım itirazları bulunması neticesinde de İtilaf Devletleri, 20 Haziran 1920'de İngiltere'de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ni imzaya mecbur kılmak maksadı ile Yunan Ordusunun 2 Kasım 1919'da tespit edilen Milne Hattı sınırlarının dışına çıkmasına izin vermişlerdir.⁷⁴

San Remo Konferansı sonrasındaki süreçte, bölgede Yunanlıların yoğun keşif faaliyetleri göze çarpmıştır. Soma cephesinde 15 Mayıs günü öğleden önce bir tabur piyade ve 100 süvariden oluşan Yunan kuvvetleri, Türk kuvvetleri ile arasında bulunan Bölcek Köyü'ne saldırmışlardı. Bu haberin duyulmasının ardından üç koldan bölgeye sevk edilen Türk kuvvetlerinin baskını neticesinde, Yunan askerleri köyü terk etmek zorunda kalmıştır. Daha önceden Yunan kuvvetlerinin içerlerine gönderilmiş olan Türk kuvvetlerinin de saldırısı sonucu, elliye yakın ölü ve yaralı veren Yunanlılar, dört nakliye arabasını köyde bırakmak zorunda kalmış ve köyden ayrılmadan da bir köy evini yakmışlardır.⁷⁵

Haziran ayının ilk haftası içerisinde de, Yunan uçaklarının Soma Cephesinde keşif faaliyetlerinde bulunduğu gazete haberlerine

⁷² Özalp, **Milli Mücadele**, s. 127.

⁷³ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 127.

⁷⁴ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: III, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara 1973-1974, s. 156-157.

⁷⁵ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 128.

yansımaktaydı.⁷⁶ Akhisar ve İvrindi cephelerinde de benzer faaliyetlerde bulunan Yunanlıların bu çabaları, bir keşif taarruzu şeklinde olduğundan, yakın zamanda bir taarruza geçeceklerine dair beklentiler artmaktaydı.

Bu tarihlerde, cephelerin durumunu gözlemlemek maksadıyla, Müdafaa-i Milliye Vekili olan Fevzi Paşa Akhisar'a gelmişti. Cephelelere dair yapılan değerlendirmelerin ardından bazı eksiklerin tamamlanması ile birlikte, bütün kuvvetlerin Menemen ile Manisa arasından Yunan cephelerini yarararak başarılı bir taarruz yapılabileceği kararlaştırılmıştı. Yunanlıların taarruz hazırlıklarının devam ettiği ve Türk güçlerince taarruza karşı koymaya yönelik bir takım faaliyetlerde bulunduğu bu dönemde, Türk güçleri bir yandan da İstanbul Hükûmeti kaynaklı iç isyanlar ile uğraşmak durumunda kalmışlardı. Adapazarı ve Düzce bölgesinde mevcut olan isyanlar devam etmekteydi. Bolu ve Gerede bölgesindeki isyanlar yenilgiye uğratılmış, Çerkeş, Mudurnu, Geyve bölgeleri de eşkiyadan arındırılmıştı. Bu zorlu mücadeleler bir yandan devam ederken, bir yandan da Türk güçleri İzmir Cephelerindeki kuvvetlerini arttırmaya muvaffak olunmuştu. Yeni kuvvetlerin silahlandırılması ve hazır hale getirilmesi için çalışmalar da devam etmekteydi.

San Remo Konferansı öncesinde, işgal altında bulunan bölgelerdeki Rum nüfus için seferberlik ilan eden Yunan genel karargahı, papazların teşviki ile 20-21 yaşlarındaki Rum nüfustan 3 alay oluşturmuştu.⁷⁷ Taarruz hazırlıklarında bulunan Yunanlıların beş tümeni cephede ve bir tümen ve bir süvari tugayı da geride bekletilmek üzere; Aydın - Ödemiş - Ahmetli - Manisa'nın kuzeydoğusu - Bergama'nın doğusu - Ayvalık'ın kuzeyi hattına yerleşmiş durumdaydı.⁷⁸

2 Mayıs 1920 günü iki Yunan topçu neferi Türk güçlerine teslim olmuş ve Yunan kuvvetleri arasındaki ortama ilişkin aktardıkları şu şekilde satırlara yansımıştır:⁷⁹

"Yunanlıların hey'et-i umûmiye itibarıyla kuvve-i maneviyelerinin pek kırık olduğu ve Türkler tarafından vukuu muhtemel ta'arruzlara karşı

⁷⁶ Gökdemir (Hazırlayan), **İzmir'e Doğru Gazetesi**, s. 335: "(4-5-6 Haziran 1920) tarihinde şayan-ı işar bir mukavemet yoktur. Düşman yalnız mütemadiyen tayyare iştikşafı yapmakta ve cephelerin vasi bir tarzda tahakküm etmektedir."

⁷⁷ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 250.

⁷⁸ **Türk İstiklal Harbi II. Cilt batı Cephesi**, 2. Cilt, s. 244.

⁷⁹ **ATASE İSH**, 12, 690- 832-18.

daima müteyakkız bulunduğundan maddeten pek yorgun oldukları ve bilhassa geceleri pek korkulu ve uykusuz bir hal geçirmekte oldukları.

Tarafımızdan bir hücum veya baskın haberi aldılar mı derhal Yunanlılar kendilerinin ta'arruz edecekleri hakkında bir propaganda yaparak bu suretle efrâdının kuvve-i maneviyelerini tezyîde çalıştıkları ve Türk efrâdının pek cesûrâne hareket ettikleri ve bilhassa Türk topçularının pek bilmiş oldukları.

Yunan efrâdının son zamanlarda pek sefil ve pejmürde bir kıyafette olup yiyecek hususunda da pek müşkülât çekmekte oldukları ve iki nefere bir ekmek verdikleri ve üç aydan beri kat'iyen et yemeği yemedikleri mezkûr Yunan topçuları ifade etmektedirler."

Genel Karargah merkezi İzmir'de bulunan Yunan kuvvetleri iki kolordudan oluşmaktaydı. I. ve II. Tümeden oluşan I. Kolordunun karargahı Seydiköy'de, IV. V. ve 1/38 Efzon Alayından oluşan I. Tümen Karargahı Aydın'da, 1. 7. 34. piyade alaylarından oluşan II. Tümen de Ödemiş'te bulunuyordu. Adalar Tümeninin karargahı Bergama'da, İzmir Tümeninin karargahı Manisa'da ve 13. Tümen karargahı da Turgutlu'da bulunmaktaydı. Bu birlikler karargahı Manisa'da bulunan İzmir Kolordusuna bağlıydılar.⁸⁰ Yunan kuvvetleri toplamda 52 piyade taburu, 14 süvari bölüğü, 96 dağ, 72 sahra ve 36 ağır topu mevcuttu.⁸¹

İzmir bölgesinin güvenliğini sağladıktan sonra, Marmara Denizi'ne ulaşarak Ankara'nın Marmara Denizi ve boğazlar ile bağlantısını kesmeyi amaçlayan Yunan ordusu, İzmir Kolordusu bünyesinde bulunan 1.175 Subay, 35.000 er, 1.004 süvari ve 92 adet topçu kuvveti ile İzmir Kuzey cephesine yönelerek önce Akhisar'ı düşürmeyi ardından da İzmir Kolordusuna bağlı bulunan ve Bergama'dan Soma üzerine yürüyecek olan Adalar Tümeni ile Akhisar'ın işgalinin ardından, Kırkağaç'a yönelecek olan İzmir Tümenini Soma'da birleştirmeyi amaçlamıştır. Soma'nın da düşmesinin ardından, Balıkesir istikametinde ilerleyişini sürdürmeyi düşünmüşlerdir.⁸² İzmir ve civarının güvenliğini sağlayacak olan Yunan I. Kolordusu da, Turgutlu - Salihli - Ödemiş - Kiraz ve Köşk, Nazilli üzerinden Alaşehir'e doğru ilerlemesi planlanmıştır. Taarruz öncesinde Bakırçay bölgesinde ise Yunan kuvvetlerinin konumlanışı şu şekildedir:⁸³ Adalar Tümeni dört grup

⁸⁰ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 243,244.

⁸¹ **Türk İstiklal Harbi II. Cilt batı Cephesi 2. Cilt**, s. 261.

⁸² **Türk İstiklal Harbi II. Cilt batı Cephesi 2. Cilt**, s. 261.

⁸³ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 246,247.

halinde Demirci, Örtülü'nün doğusu, Kınık'ın doğusu ve Paşaköy bölgelerinde taarruz için yerini almış durumdaydı. V. Adalar Alayı III. Tabur Muharebe grubu Demirci - Örpek - Örencik bölgesinde, Demirci - Mecidiyeköy - Akhisar istikametinde taarruz edecek şekilde konumlanmıştı. V. Adalar Alayı IV. Alay I. Taburundan kurulu olan muharebe grubu, Örtülü - Karadağ bölgesinde ve yine aynı istikamette taarruz edecek şekilde yerleşmişti. VI. Alay III. Tabur muharebe grubu, Kınık'ın güneydoğusunda Kocaömerli bölgesinde bulunmak suretiyle, Soma'nın batısında bulunan Türk kuvvetlerinin takibi ile görevlendirilmişti. IV. Alay Muharebe grubu, Paşaköy Alibeyli bölgesinde bulunarak, Kozluca - Karaçam - Soma'nın kuzeyi doğrultusunda taarruz etmek için hazırды. Yine 6. Alay da Kınık bölgesinde ihtiyat kuvveti olarak beklemekteydi. Adalar tümeninin idare merkezi de Karadağ civarında yerleşmiş durumdaydı.⁸⁴

Bu dönemde Türk tarafında ise, 61. Tümen Komutanı Kazım Özalp'in karargahının bulunduğu Balıkesir'de, 190. Alay'dan iki nizamiye taburu bulunmaktaydı. Soma bölgesinde 188. Alay ile iki milli tabur, toplamda beş tabur piyade ve bu taburların birisinde 4, diğerinde 2 makineli tüfek, biri sahra diğeri obüs olmak üzere iki batarya (8 top) ve 100 mevcutlu süvari bölüğü mevcuttu. Söz konusu milli taburlar 1894 - 1899 doğumlu erlerden oluşturulmuştu. Yine 1880 - 1894 doğumlu erler yedek kuvvet olarak tutulmuş ve silahlandırılması için yeterince tüfek olmadığından, cephede yalnızca iki taburdan faydalanılabilişti. Bu kuvvetler dışında Soma mıntıkasında Soma ve Kırkağaç arasında 500 mevcutlu bir yedek milli süvari alayı da oluşturulmuştu.⁸⁵ Bu birlikler icabında cepheye gönderilmek üzere hazır durumda, kendilerinin ve hayvanlarının bakımından sorumlu olarak evlerinde bekletilmekteydiler. 1920 Şubat'ına kadar Soma'da bulunan 8. Fırka Kalem Riyaseti'ne dönemin Soma Askerlik Şubesi başkanı Yüzbaşı Ali Şefik Bey tarafından gönderilen 8 Mart 1920 tarihli yazıya göre; şube bünyesinde bulunan 1874-1893 doğumlu 2.314, 1898-1901 doğumlu 800 neferin bulunduğu ve bunların yüzde sekseninin Soma Cephesi'nde olduğu aktarılmıştı.⁸⁶

⁸⁴ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 134.

⁸⁵ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 134.

⁸⁶ Köstüklü, **Milli Mücadelede'de**, s. 10.

Soma mıntıkasında; Kocaçal - Kazlıca - Sarıcalar - Hamidiye - Cinge - Dereköy - Karacakaya hattını işgal eden Türk kuvvetlerinin komutasından Yüzbaşı Kemal Bey sorumluydu. Kemal Bey'den başka bu mıntıkada, Soma Milli Tabur Komutanı İlyas Efendi, Bölük Komutanı Muallim Sabri Efendi, Koyundereli İbrahim Efendi, Başköylü Mehmet Ali Efendi görevli idiler (Sabri Efendi şehit olmuştur). Kırkağaç'ta ise Milli Tabur Komutanı Kasapoğlu Hüseyin Efendi, Bölük Komutanı Bakırlı Hüseyin Efendi, Hacı Süleyman, Hacı İbrahim ve Mahmed Çavuş görev yapmaktaydı.⁸⁷

Yunan Genel taarruzu öncesinde Soma Müdafaa-ı Hukuk Heyeti şu isimlerden oluşmaktaydı: Hacı Reşit Efendi, Osman Efendi, Bakırlı Hafız Hüseyin Efendi, Tarhalalı Osman Ağa, Giritli Hüseyin, Muallim Ali Rıza, Dava Vekili Mehmet Efendi.⁸⁸

Akhisar Mıntıkasında da Binbaşı Derviş Bey komutasında; beş tabur piyade, 14. Süvari Alayı, bir akıncı müfrezesi, bir de Bursa Müfrezesi bulunmaktaydı. Arabacıbozköy - Yayaköy - Saruhanlı - Belen - Alibeyli hattını işgal eden bu kuvvetlerin başında Binbaşı Nezir Bey ve Binbaşı Hüseyin Hüsnü Bey görevlendirilmişti. Ayvalık Mıntıkasında Kaymakam Seyfullah Bey'in komutasında üç piyade taburundan oluşan 189. Alay, atlı bir milli süvari alayı ile bir Boşnak Müfrezesi, sahilden Karatepe - Karaağa - Güntepe - Yabancılar hattını tutmuşlardı. İvrindi Mıntıkasında da Yüzbaşı Halit Bey komutasında üç taburlu bir piyade alayı, 50 neferlik bir akıncı müfrezesi, 100 kişilik bir topçu bölüğü Kömeli - İkizce - Taşdibi - Döşeme hattında konumlanmışlardı. Bu kuvvetler dışında Bandırma'da Binbaşı Cemal Bey komutasında bir piyade taburu ve Biga'da Miralay Avni Bey emrinde Miralay Emin Bey kumandasında II. Nizamiye Alayı ile Ali Bey, Nazillili Kara Efe ve Avdanlı Recep Çavuş kumandalarındaki milli kuvvetler bulunmaktaydı.⁸⁹

Bölgede bulunan muvazzaf ve yedek subay sayıları yetersiz olduğundan bölüklere birer subay bile isabet etmiyordu. Çoğu milis güçler olmak üzere Türk kuvvetleri toplamda 5.000 kişi civarındaydı.⁹⁰ Oluşturulan tabur mevcutları da 250 tüfekten fazlaya çıkarılamamış ve tüfek başına 150 - 200 mermi ancak temin edilebilmiştir.⁹¹

⁸⁷ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 134-136.

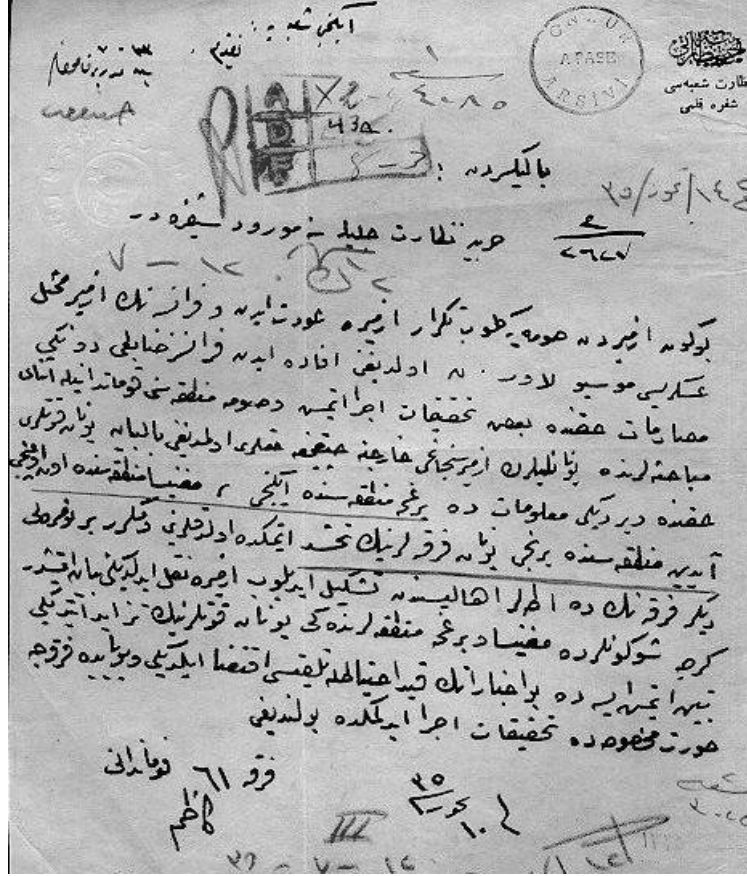
⁸⁸ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 136.

⁸⁹ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 135.

⁹⁰ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 259.

⁹¹ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 135.

22 Haziran 1920 günü Akhisar bölgesine yönelen I. Kolorduya bağlı 13. Tümen ve İzmir Kolordusuna bağlı İzmir Tümeni, saat 18.00 sularında Akhisar'ı ele geçirmişlerdi.⁹² Türk güçleri Salihli, Gelenbe ve Kırkağaç yönünde düzenli bir biçimde çekilmeyi başarmıştı.

Soma'ya gelen Fransa'nın İzmir Mümessili hakkında.
ATASE İŞH 3, 3252-98-104 AC.

Bu sıralarda Soma bölgesinde Kozluca - Sarıcalar - Cinge - Dereköy - Eynes - Sarıtepe hattını tutan mevzilerde Soma Milli Alay'ına bağlı birlikler ve Bergama bölgesinden derlenmiş milli müfrezeler yer almıştı. 188. Piyade Alayı'nın III. Taburu ile bir istihkam bölüğü ve bir telgraf müfrezesi de Soma'da bekletilmekteydi. Bir sahra ve bir obüs

⁹² Özalp, *Milli Mücadele*, s. 136.

tabyası da Cinge'nin doğu sırtlarıyla Çamlıca dağı bölgesinde mevzilenirilmişti. Bakırçay'ın güney kesiminde Arpaseki bölgesinde Binbaşı Agnostopulos Dimitrios Komutasındaki VI. Adalar Alayı'nın III. Tabur Muharebe grubuna bağlı Yunan birlikleri Eyzek- Cinge hattına karşı geniş keşif taarruzlarına başlamış ve topçu ateşleriyle bu kesimin önemli noktalarını dövmüşlerdi. Bakırçay kuzey kesimlerinde IV. Alay III. Tabur Muharebe grubu Binbaşı Diamesis'in bir taburluk muharebe grubu, Paşaköy bölgesinde Sarıcalar istikametinde ilerleyerek bölgede bulunan 200 kişilik bir Türk müfrezesini savunmakta oldukları Sarıcalar sırtlarından çekilmeye mecbur bırakmıştı. IV. Alay'a ait muharebe grubu da Binbaşı Samarcı Dimitrois komutasında bir muharebe grubu da Kozluca'ya karşı saat 04:00'te taarruza geçmiş ve iki-üç saat süren çatışmanın ardından Kozluca'yı ele geçirmişlerdi.⁹³

Kazım Bey bu gelişmelerin ardından, 22 Haziran gecesi karargahını Kırkağaç Çamlığı'na taşımış ve Balıkesir'den gelmekte olan iki yedek taburun Soma İstasyonunun doğusunda bulunan sırtlara çekilmelerini ve eski Balıkesir Belediye Reisi Keçeci Hafız Bey emrinde bulunan milli süvarilerin de Harta istasyonuna çekilen Türk güçlerine katılmalarını emretmiştir.⁹⁴

24 Haziran ve öncesindeki birkaç güne ilişkin olarak, 13 Nisan 1920 tarihinde Soma Cephesi Mıntıka Komutanı Kemal Bey tarafından, Soma Cephesi Milli Alay Komutanı olarak görevlendirilen Kasapoğlu Hüseyin Hulki Efendi⁹⁵, o yıl Ramazan Bayramı'nın birinci günü olan 18 Haziran'da Soma'ya dönmüştür. Anzavur ile yürütülen mücadelenin ardından bir süre izinli olması sebebiyle Bakır'a ailesinin yanına gitmiştir. Hüseyin Hulki Kasapoğlu hatıratında 22 Haziran'da başlayan Yunan taarruzuna ilişkin şu bilgileri aktarmıştır:⁹⁶

“Düşman evvelden hazırlıkta bulunarak geceleyin Akhisar Cephesi'nin Mermere, Kanlıboğazi, Alibeyler ve Saruhanlı Cephelerinden üstün kuvvetlerle taarruza geçerek Akhisar Cephesini yarmağa muvaffak olmuş ve askerlerimizi ric'ate mecbur etmiştir. Aynı gün düşman diğer cephelerden de taarruza geçmiş ise de, Soma Cephesi ile Saritepe Cephesi'ni yaramamıştır.”

⁹³ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım** s. 261.

⁹⁴ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım.**, s. 137.

⁹⁵ Ahmet Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, s. 1.

⁹⁶ Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, s. 9.

Bir gün önce Akhisar'da bulunmakta olan Kırkağaç Kuva-yı Milliye Reisi Hacı Halil Efendi tarafından verilen, Kırkağaç'tan gönderilecek on süvari ve on piyade ile toplam kırk askerden oluşturulacak birlikle, Harta İstasyonu'na gidilmesi ve Akhisar ve Yayaköy bölgelerinden göç eden ahalinin geri çevrilmesi, Harta İstasyonu'nda Akhisar Jandarma Komutanı Ömer Lütfi Bey ile birlikte olunması emrini icra etmiştir. Saat on ikiyi çeyrek geçe Harta İstasyonu'na vardıklarında da, Akhisar'dan gelen celep Sadullah Ağa ile karşılaşmışlar ve şu sözlere tanıklık etmişlerdir: *"Cephede bulunan efrat ve zabitan, süvari alayı kamilen ric'at ettiler, topları Akhisar'ın dışında bıraktılar. Akhisar'da dükkân ve mağazalar açık kaldı, sahipleri kaçtılar. Sokaklarda silah ve cephane yayılıyor. Ben çıkıncaya kadar henüz düşman gelmemiştir."*

Sadullah Efendi tarafından kendisine aktarılan bilgileri Kırkağaç'a bildirmek istediğini aktaran Hüseyin Hulki Efendi, telgrafın bozuk olması sebebiyle haberi iletememiştir. Telgrafçının Ermeni olması sebebiyle makineyi kasten bozduğu kanaatini taşıyan Hüseyin Hulki Efendi, Kırkağaç'a bir süvari ile haber göndermek zorunda kalmıştır. Ardından, Muhabere Memuru Cemal Efendi ve Jandarma Komutanı Şevket Bey'in gelmesini ve telgrafın onarılmasını sağlamıştır.⁹⁷

Gece saat beşte, Kazım Bey tarafından, Akhisar Mıntıka Komutan Vekili Erkanıharp Binbaşı Derviş Bey'e gönderilmek üzere şifreli bir telgraf ulaşmıştır. Telgrafın ulaşmasını sağladığı Devrviş Bey'den süvari alayı ile birlikte sabaha karşı Harta İstasyonu'na gelecekleri bilgisini almıştır. Ardından Harta'ya gelen birliklerde Harta Boğazı'nda cephe oluşturarak istasyonu da karargah olarak belirlemişlerdir.⁹⁸

23 Haziran günü Akhisar düşmüş olduğundan, bölgede Derviş Bey komutasında bulunan birlikler Harta İstasyonu'na çekilmiş, Akhisar bölgesinden çekilen birlikler, Palamut kuzeyinde bulunan Yatağantepe - Milinge - Selçikli hattını tutmuş ve gerekli savunma hazırlıklarına başlamışlardır.⁹⁹

Yunanlıların harekâtını Müdafaa-ı Milliye Vekaletine bildiren Kazım Bey yaşananları şu satırlarla özetlemiştir:¹⁰⁰

"Bu gece yirmi üç (23-24/6/39) fâik kuvvetlerle Soma cephesine taarruz etmiş ve kıta'âtımızı terk-i mevziye mecbur etmiştir. Akhisar

⁹⁷ Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, s. 10-11.

⁹⁸ Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, s. 11.

⁹⁹ Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, s. 137.

¹⁰⁰ **ATASE İSH**, 10, 1873-577-71.

istikâmetinden ilerleyen düşman kuvvetleri de Harta civarında setr kıtaâtımıza ta'arruz ederek Kırkağaç istikâmetinde ilerlemeye başlamıştır. Saat on bir evvelde Soma'ya iki koldan ilerleyen düşman kuvvetleri Soma'yı işgal etmişlerdir. Eldeki ihtiyat kuvvetleriyle Soma ve Avcılar karyesi arasındaki sırtlar işgal edildi. Soma istasyonu yanında muharebe devam ediyor. Soma mıntikasından çekilen kuvvetlerimiz Kadıncöy civarındaki sırtlarda ahz-ı mevzi etmişlerdir. Harta istikâmetinde çekilen kuvvetlerimiz de Bayat karyesi civarındadırlar. Zâyîât miktarı henüz malum değildir. Bekçi istasyonu şimendifer telgraf hutûtu vâsitasıyla muhaberâtın te'min edileceği ma'ruzdur.

Şimâl Sırtları K.

Kazım"

Düşman ile mücadele edilirken, bir yandan da Milli Mücadele'nin tümünde karşımıza çıkan silah ve cephane yokluğu ile uğraşmıştır. Harta İstasyonu'nda bulunan Hüseyin Hulki Bey:¹⁰¹ *"Öğleden sonra, Yatağan Köyü'nden gelen bir çocuk, Yatağan Camisi önünde bir hayli cephane ve silah olduğunu, sokaklarda kimse bulunmadığını, köy halkının tamamen hicret ettiğini söyledi. Derhal Yatağan'a on beş süvari gönderdim, varsa silah ve cephaneleri getirmelerini tembihledim. Hakikaten on iki silah, üç sandık cephane, iki sandık bomba getirdiler. Yatağan Köyü Muhtarı Hüseyin Ağa da beraberlerinde geldi.*

Bu zaman zarfında Kırkağaç'tan Bakır, Kayadibi ve İlyaslar köylerinden asker toplayıp Harta İstasyonu'na gönderiyorlardı. Fakat gelenlerin hepsi silahsızdı. Halbuki Kırkağaç ve Bakır Müdafaaı Hukuk Heyetlerine, silahsız efrat gönderilmemesi hususunda boyuna uyarıyordum. Onlar ise, önümüzden silah ile geçen muhacirlerin silahlarını alıp neferlere vermemizi, muharebe olur ise, şehit düşen efradın silahları ile silahsızları silahlandırmamız gibi saçma sapan cevaplar veriyorlardı. Ben ise bu durum karşısında ümitsizliğe kapılıyor, fakat çaresiz Harta'da sebat edip duruyordum. Mevcudum silahlı olarak süvari ve piyade kırk altı neferden ibaretti."

Hüseyin Hulki Bey'in, Milne Hattı'na ilişkin olarak yapılan antlaşma dolayısı ile Bakır, Kırkağaç ve Soma'nın işgalinin asla öngörülmediğini belirtmesine rağmen aynı gün İzmir Kolordu Komutanlığı da Adalar Tümeni'nin IV. ve VI. Alaylarına, Soma'ya taarruz ederek kısa sürede buranın ele geçirilmesi ve Türk Kuvvetlerinin kuzeye

¹⁰¹ Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, s. 13-14.

çekilmesinin önlenmesi emrini vermiştir. Bu emrin ardından Yunan kuvvetleri gece yarısına kadar Dereköy – Cinge - Taşdibi hattını ele geçirmişlerdir.¹⁰²

24 Haziran sabahı vaziyeti daha net görmek maksadı ile Soma istasyonu ile çamlık arasında hakim bir tepeye çıkan Kazım Özalp, gördüğü manzarayı şu şekilde aktarmıştır:¹⁰³ *“Harta Boğazı’ndan şiddetli top sesleri geliyor ve bize bağlı süvari ve piyadeler kısmen Kırkağaç ve Gelenbe’ye çekiliyorlardı. Keçeci Hafız Emin Bey kumandasındaki süvariler de Kırkağaç’tan Harta Boğazı’na doğru yürümekte iken geri döndüler. Soma cephesinden şiddetli top ve tüfek sesleri işitiliyordu ve kıtalarımızın çekilmekte oldukları da görülüyordu. Vaziyet tamamiyle anlaşılıyordu. Yedek kuvvetlerimize Soma İstasyonu’nun hemen doğusundaki sırtlarda koruma tertibatı almaları için emir gönderdim. Bulduğumuz tepeye Harta Boğazı’ndan çekilen Kaymakam Sabri bey, emrindeki birkaç zabitle geldi. Harta Boğazı’nda yapılmış olan çarpışmalar hakkında bilgi verdi. Süvari alayının çok kabiliyetli ve fedakar subaylarından biri olan Yüzbaşı Halil Efendi’nin şehit olduğunu, Derviş Bey’in de kolundan yaralandığını öğrendim. 14. Süvari Alayı burada da kahramanlığını göstermiş ve düşmana pek acı zayıat verdirmişti. Yüzbaşı Zeki Bey de bu çarpışmada yaralanmıştı.”*

24 Haziran günü Akhisar’dan hareket eden 5/42 Eazon Alayı, Kadıdağı ve İlyaslar üzerinden Soma İstasyonu’na, yine aynı noktadan hareket eden V. Adalar Tümenine bağlı birlikler de Kırkağaç’ı ele geçirip Soma istikametinde ilerlemişlerdir.¹⁰⁴ Diğer bölgede de bir gün önce Kozluca – Sarıcalar – Taşdibi - Dereköy hattını ele geçiren Yunan Kuvvetleri Soma’ya yönelmişlerdir.

Akhisar bölgesinden ilerleyen Yunan güçlerinden canını kurtarmak maksadı ile uzaklaşmakta olan yerli halka ilişkin de, her yerin göçmenlerle dolu olduğunu belirten Kasapoğlu şu ifadeleri aktarmıştır:¹⁰⁵ *“Biraz ileride Halkapınar Kahvesi önünde yol yürümeye iktidarı kalmamış, sırtında 25-30 kilo eşya ile ayakları patlamış bir kadın ağlar, yardım dilenir. Biraz ileride en az beş bin kişi, aç susuz. Küçük çocukların feryadı göklere yükseliyor...”*

¹⁰² Ergül, **Kurtuluş Savaşı’nda Manisa**, s. 258; **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 262.

¹⁰³ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 137-138.

¹⁰⁴ Ergül, **Kurtuluş Savaşı’nda Manisa**, s. 258.

¹⁰⁵ Kasapoğlu, **Milli Mücadele Anıları**, s. 20.

Bakırçay Vadisi'nin iki yanından ilerleyip Soma istasyonu civarına gelen Yunan birlikleri, 61. Tümen Komutanlığı'na bağılı birlikler tarafından bir ölçüde püskürtülebilmisse de, olanakların yetersizliğı sebebiyle muvaffak olamamışlardır. Yunanlıların İzmir Kolordusuna bağılı birlikler, sağı kanatlarından itibaren İlyaslar - Kadıncöy - Akçaavlu hattında ilerlemek suretiyle, İzmir Kuzey Cephesi komutanlığına bağılı birliklerin savunma düzenini bozarak, Balıkesir istikametini açıp, Türk güçlerini birbirlerinden ayırmışlardır.¹⁰⁶ Yunan baskısının artması üzerine, elindeki birliklerle sonuç almanın olanaksız olduğunu düşünen Kazım Bey, daha fazla kayıp vermemek ve kuşatma tehlikesi ile karşı karşıya gelmemek için, önce Kırkağaç'ın güneyindeki birliklerin, sonra da Soma'nın batısındaki güçlerin Balıkesir istikametinde çekilmeleri emrini vermiştir. Bu emir sonrasında Soma bölgesindeki birliklerin bir kısmı Sındırgı, bir kısmı da Savaştepe bölgesine doğru çekilmişlerdir.¹⁰⁷ Milli kuvvetlerin çoğunluğu, bölgede yaşamakta olan halktan oluştuğı için bu çekilme esnasında bazı erler köylerine dağılmışlardır.

Yunan kuvvetleri Soma'ya girmeden kısa bir süre önce, Soma Mıntıka Komutanı Kemal Bey tarafından görevlendirilen Bigadiç Milli Taburu Bölük Komutanı Ali Osman Çavuş ve yine Bigadiç Milli Taburu Takım komutanlarından Hasan Çavuş Turgutalp'e gelerek, bu bölgeye ilerleyen Yunan kuvvetlerine direnmişler ve bir Yunan subayı ve on kadar Yunan askerini etkisiz hale getirmelerinin ardından, Yunanlıların makineli tüfek ateşi sonucu şehit olmuşlardır.¹⁰⁸

Yunan kuvvetlerinin Bakırçay'ı takip etmek suretiyle Soma'ya doğru ilerlediğı sıralarda, üç-dört kişilik Yunan keşif süvarileri (6. Adalar Tümeni 3. Tabur) de Eğnez istikametinden şehre girmişlerdir.¹⁰⁹ Süvariler kısa bir keşfin ardından Turgutalp istikametine doğru yönelmişlerdir. Bu hadiseden yaklaşık olarak 20 dakika kadar sonra da; Yunan birlikleri eski yoldan Soma'ya girmişlerdir.¹¹⁰ Böylece 24 Haziran 1920 Perşembe günü saat 10-11 sıralarında Soma, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁶ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 258.

¹⁰⁷ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 259.

¹⁰⁸ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 124.

¹⁰⁹ Kutlusoy, **Soma**, s. 92.

¹¹⁰ Kutlusoy, **Soma**, s. 92.

¹¹¹ Kutlusoy, **Soma**, s. 92.

Eski Postane'nin bulunduğu noktaya kadar sakin bir şekilde gelen Yunanlılar, kısa bir süre sonra borazanlarını çalmaya başlamışlardır. O esnada Zahar Ali isimli bir Türk şehre giren Yunan kuvvetlerine ateş açmıştır. Zahar Ali'nin kurşunları Yunan süvarilerinin atına isabet etmiş ardından da kurşunlara hedef olan Zahar Ali hayatını kaybetmiştir.¹¹²

Şehre giren Yunanlılar, ilk olarak Kiliseye gidip ayinlerini yapmışlar, ardından da Hükûmet Konağı'na yönelmişlerdir. Bütün bunlar olup biterken, Yunanlılara ait iki uçak da arazide geri çekilmekte olan Türk kuvvetlerini ateş altına almıştır. Aynı gün ilerleyen saatlerde de Kırkağaç istikametinden Soma'ya doğru ilerlemekte olan, 5/42 Efzon Alayı'na bağlı birlikler, saat 19:00 civarında Soma'ya girmiştir.¹¹³

Soma Hükümet Konağı yeniden inşa edilirken

Kırkağaç ve Soma'nın Yunan kuvvetlerinin eline geçmesi ile sonuçlanan 24 Haziran 1920 muharebelerinde Türk Kuvvetleri üstün Yunan kuvvetleri karşısında dağılmak zorunda kalmalarına rağmen, Yunanlılara ölü, yaralı ve esir olarak çok sayıda kayıplar verdirmişlerdir. Türk güçleri de şehit, yaralı ve esir olarak 300 kadar bir kayba uğramışlardır.¹¹⁴

¹¹² Kutlusoy, **Soma**, s. 92.

¹¹³ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 265.

¹¹⁴ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 265.

Soma'nın esasen daha önce belirlenmiş olan Milne Hattı'nın dışında bulunması ve General Milne'nin izni olmadan hattın dışına çıkılamayacağına ilişkin yaygın kanaatin aksine, Soma'nın işgalinin ardından Venizelos ile bir görüşme yapan İngiliz Temsilci Crowe, Venizelos'un izin almak için ordu komutanlarını General Milne'e göndermediğini ve Yunan yüksek komiserinin işgalin ardından yapmış olduğu açıklamada, *"Yunan birliklerinin buralarda konuşlanan Türk birliklerini bastırabilmek adına Soma'ya ilerlediklerini fakat daha sonra geri dönmekte terettüt ettiklerini ayrıca bu hareketin General Milne tarafından kendilerine verilen emir neticesinde gerçekleştiğini ifade etmiştir."*¹¹⁵

24 Haziran 1920 gecesi Yunan Baş Komutanı Paraskevopoulos tarafından İzmir Kolordusuna verdiği emirde Soma'nın işgalinden sonra Adalar Tümeninin, Kırkağaç ve Savaştepe bölgesini Türklerden arındırmalarını, Savaştepe-Soma demiryolu hattının da muhafazasının sağlanmasını emretmiştir.¹¹⁶ Yine aynı gün içerisinde de Türk halkına yayınladığı bildiriye harekât amaçlarının Mustafa Kemal kuvvetlerini dağıtıp asayişini sağlamak olduğunu, bu sebeple de Anadolu'nun iç kesimlerine yürüyeceklerini, Mustafa Kemal taraftarlarının, hükûmete isyan edenlerin, İtilaf Devletleri'nin kararına uymayanları hedef aldıklarını, herkesin can, mal ve namus güvenliğine saygı gösterileceğini belirtmiştir.¹¹⁷

24-25 Haziran gecesi iki yedek tabur ile Soma istasyonunun doğu sırtlarında bulunan Balıkesir Merkez Komutanlığından Binbaşı Salim Bey'e emrinde olan iki taburla Beyce'ye gelmeleri Kazım Bey tarafından emredilmiştir. Emri götüren askerin gece karanlığında yolunu kaybederek emri ulaştıramamış olmasına rağmen bu iki tabur zayıpsız bir biçimde çekilebilmişlerdir. 25-26 Haziran gecesini Beyce ile Savaştepe arasında geçiren Kazım Bey'e gelen haberler Yunan kuvvetlerinin ilerlemekte olduğu yönündeydi. Bu esnada Bursa'dan

¹¹⁵ İsmail Ediz, **Diplomasi ve Savaş, İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922**, Atatürk araştırma Merkezi, Ankara 2015, s. 190. İsmail Ediz, General Milne'in daha önce ortaya koyduğu mektuplar ve demeçler neticesinde işgale ilişkin emrin kendisi tarafından verilmiş olamayacağı kanaatindedir.

¹¹⁶ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 266

¹¹⁷ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 267.

gelen 3 taburlu bir alay ile Biga ve Balıkesir'den gelen bazı milli kuvvetler Savaştepe istasyonuna gelmişlerdi.¹¹⁸

24 Haziran günü 61. Tümen Komutanının talimatıyla Balıkesir istikametinde çekilmeye başlayan Türk güçlerinin konumlanışına ilişkin olarak Soma Mıntika Komutanı Yüzbaşı Kemal Bey 25 Haziran günü şu telgrafı göndermiştir: ¹¹⁹ "1-Ayvalık ve İvrindi cephelerimiz kemal-i muvaffakiyetle düşman hal-i taarruzdadır. 2-Bu iki cephenin vaziyet-i şayanı memnuniyet ve şükrandır.3-Soma ve Akhisar cephelerinde düşmanın kalabalık kuvvetleri karşısında kıtaatımız biraz geriye çekilmiştir. 4- Mamafih bu iki cephe dahil tespit edilmiş hal-i hazırda Lehülhamd endişeye mahal kalmamıştır. 5-Avn-ı İlahi ve Ruhaniyet-i Cenab-ı Peygamberi ile neticeyi katiye lehimize dönmektedir. "Kemal Bey'in İzmir'e Doğru gazetesine göndermiş olduğu telgrafta Soma ve Akhisar cepheleri için endişeye gerek olmadığını söylese de bu iki kent Yunanlılar tarafından işgal edilmiş durumdadır. Kemal Bey 26 Haziran günü göndermiş olduğu bir başka telgrafta da mevcut duruma ilişkin şunları aktarmıştır:¹²⁰ "1-Soma'ya 1.5 saat mesafede yenice istasyonu ilerisinde cephe tutmaktayız. Dün öğleden sonra düşmanın taarruzu akamete uğratılmıştır. 2- Bugün düşman şafakla beraber piyade ve süvari kuvvetleriyle keşfi taarruzi yaptı. İş bu taarruz tarafımızdan def edilmiştir. 3- Vaziyet Lehülhamd iyidir. Telaş ve merak edilecek bir şey yoktur."

Yunan Baş Komutanı Paraskevopulos'un 19 Haziran 1920 tarihli emrine göre, Yunanlıların İzmir Kolordusu Akhisar ve Soma'ya yapacağı taarruzun ardından Balıkesir istikametine yürümekle görevlendirilmiştir. Yunan kuvvetleri Soma'yı işgal etmelerinin ardından Beyce bölgesine keşif kollarını göndermişler, bölgede mevzilenen Türk güçleri ile herhangi bir temasta bulunmamışlardır. Birkaç gün devam eden bu durumun ardından, 28 Haziran günü Yunan Kuvvetleri Beyce bölgesine doğru harekete geçmiş ve bölgedeki Türk güçleri geriye doğru çekilmek durumunda kalmışlardır. Bir gün sonra ise Adalar Tümeni'nin iki alayı Savaştepe bölgesine doğru hareket ederken, İzmir Tümeni ve 3. Süvari Alayı da Gölcük üzerinden Balıkesir'e doğru ilerlemek maksadıyla harekete geçmiştir. Sabah saatlerinde taarruza başlayan Yunan kuvvetlerine karşı savunma

¹¹⁸ **Türk İstiklal Harbi 2. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 138.

¹¹⁹ Gökdemir (Hazırlayan), **İzmir'e Doğru Gazetesi**, s. 354.

¹²⁰ Gökdemir (Hazırlayan), **İzmir'e Doğru Gazetesi**, s. 354.

hattının sağ tarafında Eşenli Yusuf Bey'in müfrezeleri, sol tarafta ise Keçeci Hafız Mehmed Emin Bey müfrezeleri ve Savaştepe'nin güneyindeki tepelerde de Piyadeler tertibat almıştır. Beş saat süren şiddetli çarpışmaların ardından, Yunanlılar karşısında tutunamayan Türk güçleri, Kazım Bey'in emri ile süvari kuvvetleri Konakpınar'a, piyadeler ise Soğucak istasyonuna çekilmişlerdir.¹²¹

Çekilme esnasında İzmir Tümeni'nin Bigadiç üzerinden Balıkesir'e doğru ilerlemekte olduğu bilgisi de Türk kuvvetlerine ulaşınca Balıkesir'in boşaltılmasına karar verilmiştir. Ardından da Kazım Bey'in talimatıyla Balıkesir'deki depolarda bulunan mühimmat Susurluk'a nakledilmiş ve Balıkesir 30 Haziran İzmir Tümeni 30. Alayı'na bağlı birliklerce saat 14:00'de işgal edilmiştir.¹²²

Sivas Kongresi kararlarının duyurulmasının ardından uzunca bir süre geçmiş olmasına rağmen, 61. Tümen Komutanı Kazım Bey Heyet-i Temsiliye'ye göndermiş olduğu bir mektubunda, kendi bölgesinde Redd-i İlhak Heyetlerinin varlığından, Balıkesir ve Denizli gibi merkezlerde toplanacak olan yerel kongrelerden bahsetmiş ve Sivas Kongresi'nin kararlarına ilişkin bir değerlendirmede bulunmamıştı. Bu durum, Heyet-i Temsiliye'nin Batı Anadolu ile daha yakından ilgilenmesini gerekli kılmıştır. Sivas Kongresi'nin 9 Eylül 1919 tarihinde Ali Fuat Paşa'ya verdiği Umum Kuvâ-yı Milliye Komutanlığı görevi sadece bir atama olarak kalmış ve Ali Fuat Paşa bu cepheye fiilen komutanlık yapamamıştır.

Mustafa Kemal'in Batı Anadolu cephesini bir komuta düzeni içerisinde tek elden yönetilmesi çabası ancak, 23 Nisan 1920'de TBMM hükûmetlerinin kurulmasından sonraki süreçte ve Yunanlıların 22 Haziran 1920'de başlattıkları genel taarruzları esnasında mümkün olabilmişti. 24/25 Haziran 1920'de Bakanlar Kurulu ve Genelkurmay Başkanlığı kararı ile Ali Fuat Paşa Batı Cephesi Komutanı olarak atanmış ve sonraki süreçte de Albay İsmet Bey bu görevi Ali Fuat Paşa'dan devralmıştır.¹²³

İlgili karara ilişkin olarak yayınlanan genelgede; 12. ve 20. Kolordularla İzmir Kuzey Kolordusu adını alan Kuzey Cephesi Ali Fuat Paşa emrine verilmiştir. Albay Kazım Bey İzmir Kuzey Kolordusu

¹²¹ Özalp, **Milli Mücadele**, s. 141.

¹²² **Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 277.

¹²³ **Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım**, s. 281.

Komutanlığına, Albay Beki Sami Bey 20. Kolordu Komutanlığı'na, Yarbay Kemalettin Sami de 56. Tümen Komutanlığına tayin edilmiştir.¹²⁴

61. Tümen Komutanı Kazım Bey yanında kalan küçük bir müfreze ve subay topluluğu ile 1 Temmuz 1920'de Karacabey doğusunda Ulubat köprüsünün başına gelmiş, orada kıtasından ayrılmış er, subay ve büyük bir göçmen topluluğu ile karşılaşmıştır. Topluluğun Bursa'ya güvenle ulaşmasını sağlamış ve İzmir Kuzey Cephesi faaliyetleri de bunun ardından son bulmuştur. Bu çekilme sürecinde de 61. Tümen Bursa'nın ardından Eskişehir'e kadar çekilmiş ve Eskişehir'de oluşturulan Ertuğrul grubu dahilinde yer almıştır. Yüzbaşı Kemal Bey'e bağlı yaklaşık 200 kişiden oluşan süvariler de, Karesi Mürettep Taburları adıyla teşkilatlanmış ve I. ve II. İnönü savaşlarına katılmışlardır. Ağustos 1920'ye gelindiğinde ise Balıkesir Kuva-yı Milliyesi Heyet-i Merkeziyesi de kendisini feshetmiştir.¹²⁵

3. İşgal Döneminde Soma

Uzunca bir süre devam eden direnişin ardından, 22 Haziran 1920'de başlayan Yunan harekâtı neticesinde, 24 Haziran günü işgal edilen Soma'da, Yunanlılar daha önce işgal ettikleri birçok yerde olduğu gibi sıkıyönetim ilan ederek, bir takım emirler yayınlamışlar ve halkı da bu emirlere uymaya çağırmışlardır.

Yunanlıların işgal altına aldıkları bölgelere ilişkin genel tavır ve yöntemlerini sunması açısından 26 Eylül 1920 tarihli Öğüt gazetesinde belirtilen şu ifadeler oldukça önemlidir:¹²⁶ *“Yunanlılar ilk girdikleri yerde gayet yumuşak davranırlar, halkın işiyle gücüyle uğraşmasını; hiç kimsenin burnu kanamayacağını ilan ederler. Bir iki gün devriyeler sokaklarda önlerine bakarak geçerler. Halk zanneder ki refah devri başlamıştır. Ama, birkaç gün sonra silah toplamaya başlanır. Şüphesiz ki, bu da onun hakkıdır, kendisini emniyet altına almaya çalışıyor denilir. Bu iş te bitti mi sıra akli başında olan, halka önyak olacak aydın ve değerli kişilerin fesatçı, kışkırtıcı şüpheli adlarıyla tutuklanıp uzak yerlere sürülmelerine gelir. Bundan sonra türlü bahanelerle zenginler tutuklanarak beşer onar bin lira rüşvetle tekrar bırakılır. Bundan sonra da halka satır atmaya başlanır. Evvela bir iki çiftlik soyulur. Sonra bahçelerde teker teker adamlar öldürülür. Daha sonra köylere ve*

¹²⁴ Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 2. Kısım, s. 282.

¹²⁵ İlgürel, Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri, s. 257.

¹²⁶ Ergül, Kurtuluş Savaşı'nda Manisa, s. 283.

caddelerden geçenlere saldırılır. Nihayet sıra şehre gelir. İşte İzmir’de, Manisa’da, Aydın’da Balıkesir’de yapılan bunlar.”

Soma’daki varlıkları ilhak değil işgal biçiminde olan Yunanlılar idareye ve adliyeye müdahale etmemişler, daha çok siyasi bir görevi olan Armostis adında bir temsilci ile kenti yönetmeyi tercih etmişlerdir. Yerel ihtiyaçları karşılamak maksadıyla da bir meclis oluşturulmuştur. Oluşturulan meclis ve Armostis İzmir’de bulunan Yunan hükûmet temsilcisi İstiryadis’in aldıkları talimatları doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İşgal süresince Avukat Hilmi Bey de Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.¹²⁷

Soma’da bulunan işgal kuvvetlerinin bu süre zarfında devamlı bir karargahları olmamıştır. Kurtuluş Savaşı bitiminde Yunanistan İşgal Kuvvetleri Komutanlığı görevini Hacı Anesti’den devralan General Trikupis, bir süre Soma’da bulunan ve daha önce Akhisar’da görev yapan ve demiryolunun savunması işini üstlenen Yunan III. Tümenin komutanlığını yapmıştır. 1920 senesinin son döneminde Soma’ya gelen Trikupis, bu süre zarfında Ağazade Hacı Raşit Efendi’ye ait olan evi 45-50 gün süre ile karargah olarak kullanmıştır.¹²⁸

O dönem Yunan Kuvvetleri lehine yayınları ile bilinen İzmir merkezli Kosmos Gazetesi, “*Soma Civarında Durum*” başlığıyla verdiği haberde, cinayet ve eşkıyalık olaylarının son zamanlarda azaldığını ileri sürmüştü, bunun sebebinin de bölgenin Yunanlılarca işgal edilmiş olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Gazete, Soma’ya giden Atkinson’un Türk subay ve idarecilerine; Yunanistan’ın bölgeyi müttefiklerin kararıyla işgal ettiğini, dolayısıyla Yunan ordusuna karşı yapılacak her hareketin aynı zamanda müttefiklere karşı yapılmış sayılacağını ve bunun da karşılıksız kalmayacağını belirttiğini aktarmıştır.¹²⁹ Esasen Mondros sonrası süreçte hep olagelen bir yıldırma ve korkutma daha büyük olan güçlerle tehdit etme girişimlerinden biri olarak görülebilecek bu haberde aktarılanlar sözde

¹²⁷ Kutlusoy, **Soma**, s. 93.

¹²⁸ Kutlusoy, **Soma**, s. 92; General Trikupis, **Hatıralarım**, Hüsniyat Matbaası, İstanbul 1967, s. 86; -Harita: **ATASE** 2272-644-145-6. Temmuz 1920 Soma’da bulunan Kuvvetler.

¹²⁹ Mevlüt Çelebi, “İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Döneminde İzmir Basını”, Yayına Hazırlayan Oktay Gökdemir, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu (6-8 Eylül 2009) Bildiriler**, 1. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir 2010, s. 57-71, s.64.

işgal sonrası süreçte yaşanan zulmün ve baskının ilgili yayın organınca itirafından başka bir şey olmamıştır.

Yine Kosmos gazetesinin üzerinde durduğu bir başka konu da, Yunan işgali nedeniyle yaşanan göç olaylarıdır. İç bölgelerden İzmir'e 1.042 göçmenin geldiğini haber veren gazete, Manisa'da da, Akhisar ve Soma'dan gelen 1.500 göçmenin bulunduğunu bildirmiştir. Gazetenin verdiği başka bir göç haberinden de iç bölgelerden İzmir'e yeni ve kalabalık bir Türk göçmen grubunun geldiği, bu insanların büyük çoğunluğunun yaşlı, kadın ve çocuklardan oluştuğu belirtilmiştir.¹³⁰

27 Ekim 1920 tarihinde Balıkesir Jandarma Alayı Mülhaki ve Tensik Heyeti refakatine memur edilen Mülazımın göndermiş olduğu istihbarat raporlarında; Yunanlıların işgal ettikleri Balıkesir, Bandırma, Erdek, ve Soma'da barış antlaşmalarına aykırı faaliyette bulunmak suretiyle, Osmanlılık adına ne varsa yok etmeye çalıştıkları, Müslümanları ticari hayattan koparmak için ithalat ve ihracat yasağı koyduklarını, hükümet konaklarına Yunan bayrağı çekip Türk memurları görevden el çektirdikleri, işkence, katliam ırza tecavüz, mal gaspı olaylarının işgal bölgelerinde her an yaşanmakta olduğunu belirtmiştir. Yunanlıların Müslüman ahalinin elinde bulunan mallara el koyduğu, Osmanlı mahkemelerinin işlemez duruma geldiği ve hukuk davalarına papaz başkanlığında bir kilise heyetinin baktığı aynı raporda belirtilmiştir.¹³¹

Aynı istihbarat raporunun Soma ile ilgili bölümünde de, Soma'da yaşayan halkın %85'i Müslüman olduğu halde kasaba merkezinde çok az Müslüman görüldüğü belirtilmiş, Yunanlıların diğer bölgelerde yapmakta olduğu gibi Müslümanlara karşı tehditkar bir tutum içerisinde oldukları ve silah aramak bahanesiyle Müslüman evlerine girerek ırza ve namusa tecavüz ettikleri, Türklerin herhangi bir vesile ile ortadan kaldırılma olaylarının her an yaşanmakta olduğunu belirtmiştir. Soma'nın Yunanlılar tarafından işgalinin ardından Belediye binası mavi ve beyaza boyattırılmış hükümet konağına da Yunan bayrağı asılmıştır.¹³²

Bayramın birinci günü koluna bir Hilal-i Ahmer rozeti takan belediye başkanının 16 yaşındaki oğlu, Yunan askerleri tarafından

¹³⁰ Çelebi, "İtalyan Arşiv", s. 64.

¹³¹ Demirbaş v.d. (Hazırlayanlar), **Arşiv Belgelerine Göre**, s. 109.

¹³² Demirbaş v.d. (Hazırlayanlar), **Arşiv Belgelerine Göre**, s. 109.

tutuklanmış ve saatlerce darp edilmiştir. Oğlunun serbest bırakılması için Yunan Komutanlığına başvuran Belediye Reisi de, komutan tarafından kolundan tutularak merdivenlerden aşağı sürüklenmiş ardından da oğlu serbest bırakılmıştır.¹³³

Soma'nın Yunanlılar tarafından işgali esnasında, hapishanede bulunan mahkumların serbest bırakılıp Kuvâ-yı Milliye'ye katılmış olmaları bahane edilerek, Türkler sürekli karakola gidip ifade vermek durumunda kalmıştır.

Soma'da kaymakamlık görevini vekaleten yürütmekte olan vekil asil olarak bu göreve atanan kaymakamın gelmesinin ardından bu görevden ayrılmış fakat asil kaymakamın da hükûmet konağına girmesi Yunanlılarca engellenmiştir. Ayrıca da görev yapamayacağına ilişkin bir belge de Yunanlılarca tebliğ edilmiştir. Raporu yazan Teğmen'e göre, Müslüman ahalinin bugün içine düştüğü durumda en büyük hata, Yunanlıların keyfi uygulamalarına karşı sessiz kalan kaza kaymakamındadır. Yunanlılar ileri harekâta başladıkları tarihten itibaren işgal bölgelerindeki sancak ve kazalarda konferans kararlarına ve taahhüt ettikleri hususlara riayet etmemişlerdir.

İşgal süresince Soma'daki eğitim öğretim faaliyetlerinde gözle görülür bir değişiklik olmamış, Türk öğretmenler görevlerine devam edebilmişlerdir. Fakat Mustafa Kemal Paşa lehinde propaganda yapılıp yapılmadığı Armostis tarafından sürekli olarak kontrol edilmiştir.¹³⁴

İzmir işgali sonrasında Soma'ya göç etmiş bir ailenin çocuğu ve işgal süresince Soma'da ilkokul öğrencisi olan Avni Altınler, okullarında yaşadıkları bir hadiseyi şu şekilde aktarmıştır:¹³⁵ *"Soma'da iki yıl kalan Yunanlılar bize her akşam Yunan bayrağına selam verdirdiler. Üçüncü sınıftayken bir gün Armusti denen Yunan kaymakamı ve jandarma Komutanı ile bazı Türkleşmiş sandığımız Rumlar ve eczacı Monol Efendi sınıfa girdiler. Anadolu Yavrusunun kitabı vardı. Okuma dersindeyiz. Manol çok iyi Türkçe konuşuyor. Açtı kitabı, eski Türkçe olduğu halde rahatça okudu ve: Türk dünyanın en şanlı kahraman milletidir, satırlarını okudu. Türklerle alay etti. Bundan sonra Türk milleti yok dedi. Ve o sayfaları yırttırdı. Bir şiir ilişti gözüne, merhum Sami Fırat'ın uzun şiirini*

¹³³ Demirbaş v.d. (Hazırlayanlar), **Arşiv Belgelerine Göre**, s. 109.

¹³⁴ Kutlusoy, **Soma**, s. 93.

¹³⁵ Avni Altınler, **Her Yönüyle Atatürk**, 4. Basım, Bakış Kütüphanesi, İstanbul 1983, s. 757.

okuttu. Hırsla dinledi, müdür ve öğretmen sararmıştı. Şiirden hatırımda kalan bir kıta:

Aydın Türkün ana yurdu
Vermez onu altın ordu
Düşman İzmir'e girerken
Bütün millet ağlıyordu.
Aydın, Aydın güzel aydın
Ah bir kere kurtulaydın.

Dinledi, dinledi ve geriledi. Sonra suratıma bir şamar aksetti. Hiç istifimi bozmadan okumaya hırsla devam ettim. Vire hala okuyorsun diyerek bir şamar daha attı. Sonra bu sayfayı yırttırdı. Kitapta Türklüğe ait bütün sayfaları yırttırdı. Siz Osmanlısınız, dedi. Sekiz yaşında bir çocuktan gözümde şimşek çaktı sandım. Fakat ne ağladım ne kıpırdadım. Döndü Rumca olarak Kaymakama Bu Türkler böyle dik kafalıdır. Şu yumurcağı ezeceğim geliyor (Rum mahallesinde oturduğum için Rumcayı anlamıştım). İnadına sert sert baktım. Dayak yiyenleri ve çete diye sürülenleri ve bize hükümet avlusunda diri diri insana nasıl nal çakıldığını, parmaklarına çıra bağlayıp çatır çatır yaktıklarını kaç defa bize ve halka zorla götürüp gösterdiler.”

Döneme ilişkin genel uygulamalarla ilgili olarak da Kutlusoy şunları aktarmıştır:¹³⁶

“Vergi, rüsum ve harçları yine Türk memurlar topluyor, memurlar İstanbul'dan aldıkları emre göre hareket ediyorlardı. Tren istasyonu Fransızların işgali altında olmakla birlikte Yunanlılar'a hizmet ediyordu. Linyit madeni Çimeris tarafından işletiliyordu. Bankaya da bir müdahaleleri olmadı. Ziraat bankası eskisi gibi çalışmasına devam etmekteydi. Fakat kullanılan para 'Drahmi' ve 'Lira' idi. Şehirde güvenliğin sağlanması meselesi de Yunanlıların kontrolündeydi. Köylerde bazı güvenlik zafiyetleri yaşanıyor, çeteler, eşkıyalar ve soyguncular köylerde yağma ve soygun yapıyorlardı. Belirlenen saatlerde dışarı çıkmanın yasak olduğu bu uygulamada yasaklara uymayanların tutuklanacakları belirtilmişlerdir. Sivillerin işgal bölgesinin dışına çıkması izne bağlanmış ve bu şekilde seyahat özgürlüğü sınırlandırılmıştı. Devrin Soma müftüsü İsmail Hakkı Bey ile sıkı münasebetleri oluşmuş halkın ibadetine bir karışma söz konusu değildi. İsmail Hakkı Bey'in işgal komutanlığında Türk halkının menfaatlerinin korunmasında gayreti büyük olmuştu.”

¹³⁶ Kutlusoy, **Soma**, s. 93.

İşgalin devam ettiği günlerde bir yandan bölgede direniş hareketleri de süregelmiştir. Gördes ve Demirci kasabaları Batı Anadolu'daki diğer kasabalardan farklı olarak Yunanlılar tarafından sürekli işgal altında tutulamamıştır. Anadolu'da Yunan kuvvetlerinin kesin yenilgisi olan 30 Ağustos 1922 tarihine kadar Gördes üç Demirci de dört defa işgal edilmiştir. Bölgede sürekli bir işgalin olmaması, işgal edilmiş yakın bölgelere yönelik verilen kurtuluş mücadelelerinin harekât merkezi haline gelmesine sebep olmuştur.

23 Kasım 1920'de Demirci Kaymakamlığı'na İbrahim Ethem Bey atanmıştır. İbrahim Ethem Bey görevine başlamadan kısa bir süre önce de Demirci ve Gördes'ten çekilen Yunan kuvvetlerinden oluşan boşluğu da bölgede bir süredir egemenlik arayışında olan Çerkez Ethem'in Kuvâ-yı Seyyare kuvvetleri doldurmuştur. 9 Aralık günü Gördes Yunanlılar tarafından tekrar işgal edilmiş ve ardından 13 Aralık'ta tekrar boşaltılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Gördes ve Demirci İbrahim Ethem Bey'in kontrolü altına girmiştir.¹³⁷

Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı olan bölgede, 3. Grup bölgesinde, Gördes'te 1. Süvari Tümeni emrinde 11, 12, 13 numaralı Akıncı Müfrezeleri, Demirci'de de 14, 15, 16 numaralı müfrezeler oluşturulmuştur.¹³⁸ Önceleri Gördes Askerlik şubesine bağlı olan birlikler, daha sonra Demirci Bölge Komutanlığı'nın kurulmasının ardından ona bağlanmıştır. Bu birliklerin dışında yine bölgede faaliyet gösteren Gönüllü Akıncı Müfrezeleri de oluşturulmuştur. Bakırlı Ahmed Çavuş'un V numaralı gönüllü müfrezesi, Kırkağaç ve Soma ilçelerinden sorumludur. Tüfek bomba ve tabanca ile donatılmış atlı birliklerden oluşan müfrezelerin önderi İbrahim Ethem Bey için, birinci derecede hizmet edenler Parti Pehlivan, Halil Efe, Hüseyin Çavuş, Hacı Veli, Arap Ali Osman Çavuş ve Arslan Ağa'dır. İkinci derecede Kulalı Mahmud Efe Müfrezesi, Üçüncü derecede Bakırlı Mustafa Efe (Saçlı Efe) ve Bakırlı Ahmed Çavuş Müfrezesi mevcuttur.¹³⁹

15 Eylül 1921 günü Bakır'da Bakırlı Mustafa Müfrezesi ile Yunan kuvvetleri arasında yaşanan çatışmada iki er yaralanmış ve Kırkağaçlı Celal şehit düşmüştür. 18 Mayıs 1922 günü de Soma'nın Mentеше Köyü bölgesinde Yunan Kuvvetleri ile altı saat devam eden bir çatışma

¹³⁷ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 380.

¹³⁸ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 382.

¹³⁹ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 383.

yaşanmış, 12 Yunan askerinin öldüğü çatışmanın ardından Yunan kuvvetlerinden bir takım malzemeler temin edilmiştir.¹⁴⁰

Yunan ordusu için sürekli bir tehdit oluşturan bu kuvvetler birçok defa Yunan kuvvetlerine baskınlar düzenlemiş ve kayıplar yaşatmıştır. Sadece bununla yetinemeyen Akıncılar; şimendifer köprülerini tahrip ve telgraf hatlarını kat ederek düşmanın muhaberatını sekteye uğratmış, düşmanın nakliye ve posta kollarına taarruzlarda bulunmuş özetle bölgesinde Yunan güçleri için sürekli bir tehdit olmuştur.

4. Soma'nın Kurtuluşu

TBMM'nin idareyi ele alması ile birlikte oluşturulan düzenli ordu birlikleri, Yunanlılara karşı I. İnönü ve II. İnönü zaferlerini elde etmiştir. 1921 yılı Temmuz ayına gelindiğinde ise Kütahya Eskişehir Savaşı'nda düzenli ordu ilk yenilgisini almış ve Mustafa Kemal'in emriyle Sakarya'nın doğusuna çekilmiştir.

Fransızlarla Ankara Antlaşması, Sovyet kontrolündeki Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile Kars Anlaşması imzalanarak doğuda ve güneyde yaşanmakta olan sıkıntılar sonlandırılmıştır. 5 Ağustos 1921 tarihli kanunla Mustafa Kemal'e başkomutanlık unvanı verilmesi ile başlayan süreçte, bizzat Mustafa Kemal tarafından yayınlanan Tekalif-i Milliye emirleri sonrasında taarruza geçen Türk güçleri, Sakarya Meydan Muharebesi'ni kazanmıştır. 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz, 30 Ağustos 1922 gününe gelindiğinde Mustafa Kemal'in "*Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri*" emriyle, Türk Ordusu Yunan kuvvetlerini önüne katmış ve Batı Anadolu'da hızla ilerlemiştir.

1 Eylül günü Uşak'ta, daha önce Soma'da da görev yapmış olan Yunan Küçük Asya Orduları Komutanı General Trikupis esir edilmiştir.

Soma bölgesinden sorumlu 2. Ordu Karargahına 8 Eylül gecesi gelen raporlardan anlaşıldığı üzere Yunanlılar 6 Eylül günü Akhisar, Soma ve Kırkağaç'tan çekilmişlerdir. Fakat bu sırada 15. Yunan Tümeni Soma'ya girmiştir.¹⁴¹ Yunan Ordusundan Ambelas Soma'ya gelişlerini ve ayrılışlarını şu şekilde aktarmıştır:¹⁴² "*Yürüyüş gece ile gündüzün yerlerini birbirine terk edeceği, bülbüllerin biraz sonra terennüme başlayacağı ve daha sonra da Apollo'nun arması olan hayat verici şark güneşinin doğmasına yakın saatlerde cereyan ediyordu. Bir taraftan yeni*

¹⁴⁰ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 429, 446, 447.

¹⁴¹ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 557.

¹⁴² Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s.558.

günün başlamasından sevinç duyarak, diğer taraftan da zuhur edecek can sıkıcı hallerin tesiri altında endişeli olarak ilerliyoruz. Karşıdan sekenesinin ekserisi Rum olan Soma kasabasını görmüştük. Biraz sonra içine girdik ve terkedilmiş bulduk. Rumlar birkaç gün evvelisi Dikili'ye gitmişler. Geride kalan Türk halkı da Kırkağaç'tan oraya gelmekte olduğumuzu haber almaları üzerine dağa kaçmışlardı. Bu kasabanın da Türk kuvvetlerini karşılamak üzere Türk bayraklarıyla donatılmış olduğunu gördük. Kasabanın Hristiyan mahalleleri tahrip edilmiş, kiliselerde bulunan azize resimlerinin de parçalanıp yollara atılmış olduğu görülüyordu. Tümen levazımı, ihtiyaçların bir kısmını oradan tedarik etmek için çalıştığı bir sırada, muhacirlerin terkedilmiş dükkânları yağma etmeye başladıkları ve evlere ateş vermeye koyuldukları görülünce, komutan, bu yolsuzlukları yapanların tecziyesini ve tekerrürü halinde şiddetli muamele yapacağını emir ve ilan edince tümünde daima bulunması icap eden disiplinin muhafazası başarılı. Sabahın saat sekizine doğru ancak 15 kilometreden biraz fazla yol yürüyebilmiştik. Buna muhacir kafilesinin ağır yürüyüşü yegane amil olmuştu. Soma'dan aynı yolu takip ederek garbe ve biraz cenuba teveccüh ile yola devam edilmişti”

10 Eylül günü Yunan güçlerinin Sındırgı'nın kuzey ve kuzeydoğusuna doğru hareketi, köylüler tarafından İnzibat Zabiti Hayri Bey'e bildirilmiş ve birliklerce Yunan güçlerinin Soma ve Kırkağaç yönüne doğru yönelen harekâtı da engellenmiştir.¹⁴³ Yine 10 Eylül İnzibat Zabiti Hayri Bey de Giresun Nahiye Müdürü'ne verdiği raporda, Yunan kuvvetlerine ilişkin şu bilgileri vermiştir:¹⁴⁴ “*Sındırgı cihetinden Kırkağaç'a oradan Soma'ya gelen Yunan efradının miktarı 5-6 bindir. Bergama, yoluyla Dikili'ye doğru gitmiştir. Soma'da bilimum canlı mahlukat dağlardadır...*”

Soma'yı terk eden Yunan kuvvetleri, kenti ateşe vermişlerdir. Türkler büyük ölçüde kent merkezinden ayrıldığı için can kaybı yaşanmamıştır. İnzibat Zabiti Hayri Bey'in telgrafından anlaşıldığı üzere, Soma'da içine girilecek hane bulunamamış ve halk büsbütün yokluk içinde kalmıştır. Acilen yeteri miktarda kuvvet gönderilmesini isteyen

¹⁴³ İbrahim Ethem Akıncı, **Demirci Akıncıları**, 3. Baskı, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2009, s. 390.

¹⁴⁴ Akıncı, **Demirci Akıncıları**, s. 380.

Hayri Bey, telgrafını Giresun Müdürü Mehmet Naci'ye, o da telgrafı Balıkesir Akıncı Müfrezeleri Komutanlığına aktarmıştır.¹⁴⁵

Yunanlıların Soma ve civarından çekilmeleri esnasında verdikleri zarara ilişkin, 29 Mart 1923'te Garp Cephesi Komutanlığına Bursa Valiliği tarafından verilen rapora göre, Kırkağaç ve civarında 18 kişiyi katletmiş, 6 kişinin yaralanmasına sebep olmuş, 75 kişiyi de yanlarında götürmüşlerdir. Yine aynı raporda ırza tecavüz vakalarına da rastlanmıştır. 13 ev, 6 dükkân, 3 resmi bina ve 2 de dini yapı yakılmıştır. Kuzey Ege genelinde de toplamda 6.954 kişi hayatını kaybederken, 11.129 ev, 2.425 dükkân, 38 resmi, 34 dini bina ve 45 köy yakılarak zarar verilmiştir.¹⁴⁶

13 Eylül 1922 Cumartesi günü saat 10.30 sıralarında Türk Birlikleri Soma'ya ulaşmıştır. 2. Ordu'nun 16. Tümeninin 43. Piyade alayına mensup askerlerimiz Yüzbaşı Tevfik Bey komutasında şehre girmiştir.¹⁴⁷

Soma'nın kurtuluşuna dair Avni Altın'ın hatıratında şu satırlara yer verilmiştir:¹⁴⁸

"Saymakla bitmeyen acı hatıralar arasında 13 Eylül'de ufak atlar üzerinde yağız çehrelili mızraklı süvarilerin:

*Ankara'nın taşına bak,
Gözlerimin yaşına bak,
Biz Yunan'ı esir aldık,
Şu feleğin işine bak...*

Şarkısını söylüyorlardı. Küçük çocuk olduğum halde Yunan şamarından akmayan gözyaşlarım sevinçten damlamıştı. Kesilen kurbanlar ve bir anda, bir günde bu esir kasabanın her evinden sarkan Türk bayrakları hala gözlerimin önündedir. Bütün zulme, tehdide, işkenceye rağmen kurtuluş günü al ipek bayraklar işleyen böyle bir memleketin çocukları..."

Sonuç

İki yıldan uzun süren bir zaman diliminde Yunan işgali altında kalan Soma'da ve Anadolu'nun diğer kentlerinde yokluklar içerisinde verilen mücadelede milletimiz, şartları daha zorlaştıran, isyanlar ve

¹⁴⁵ Akıncı, **Demirci Akıncıları**, s. 380,381.

¹⁴⁶ Talat Yalazan, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi**, II. Cilt, Gnkur. Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 155.

¹⁴⁷ Ergül, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, s. 559.

¹⁴⁸ Altın, **Her Yönüyle Atatürk**, s. 757.

özgürlük andı içenler hakkında ölüm fermanları verenlerle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Varını yoğunu ortaya koymaktan çekinmeyen milletimiz şüphesiz ki büyük bir destan yaratmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Arşivi (ATASE)

ATASE İSH, 6, 7104-227-147.

ATASE İSH, 12, 690- 832-18.

ATASE İSH, 8, 5516-464-.

ATASE İSH, 2, 2511- 43-28.

ATASE İSH, 8626-595-7.

ATASE İSH, 8626-595-7.

ATASE İSH, 10, 1873-577-71.

ATASE İSH, 2272-644-145.

ATASE İSH, 3, 3252-98-104 AC.

Gazeteler

Tasvir-i Efkar, 11 Teşrinievvel 1919.

Kitap, Makale ve Bildiriler

Akıncı, İbrahim Ethem, **Demirci Akıncıları**, 3. Baskı, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009.

Altıner, Avni, **Her Yönüyle Atatürk**, 4. Basım, Bakış Kütüphanesi, İstanbul 1983.

Bilgi, Nejdet, "Millî Mücadele'nin Başlarında Batı Anadolu (Kâzım Nâmi'nin Gözlemleri)", **Manisa Araştırmaları**, Cilt 2, Manisa 2002.

Çelebi, Mevlüt, "İtalyan Arşiv Belgelerinde İşgal Döneminde İzmir Basını", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu (6-8 Eylül 2009) Bildiriler**, 1. Kitap, Yayına Hazırlayan Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir 2010.

Çelebi, Mevlüt, **Heyet-i Nasiha Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri**, Akademi Kitabevi, İzmir 1992.

- Demirbaş, Uğurhan vd. (Hazırlayanlar), **Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi II**, T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1996.
- Ediz, İsmail, **Diplomasi ve Savaş, İngiliz Belgelerinde Batı Anadolu'da Yunan İşgali 1919-1922**, Atatürk araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2015.
- Ergül, Teoman, **Kurtuluş Savaşı'nda Manisa**, Kebikeç Yayınları, Ankara 2007.
- Ergün, İsmail, **Soma Tanıtım Kitabı**, 1. Cilt, Soma Belediyesi, Soma 1997.
- Gökdemir, Oktay (Hazırlayan), **İzmir'e Doğru Gazetesi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2010.
- Gürler, Hamdi, **Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav) Mayıs Haziran 1919**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.
- İlgürel, Mücteba, **Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.
- Tekeli, İlhan, Selim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Kasapoğlu, Ahmet, **Milli Mücadele Anıları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Konukçu, Enver, **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.
- Köstüklü, Nuri, **Milli Mücadele'de Manisa - Uşak - Afyonkarahisar - Konya Hattı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009.
- Kutlusoy, İhsan, **Soma**, Üçdal Neşriyat Kollektif Şirketi Yayınları, 1971.
- Özalp, Kazım, **Milli Mücadele 1919—1922**, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Özdemir, Zekeriya, **Balıkesir Bölgesi Milli Mücadele Hareketleri**, Bigadiç Kaymakamlığı Mahalli İdareler ve Köyler Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Ankara 1997.
- Özdemir, Ali Ulvi **Anılarda Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi**, İstanbul 2017.
- Tansel, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Cilt: III, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara 1973-1974.

- Trikupis General, **Hatıralarım**, Hüsniyat Matbaası, İstanbul, 1967.
- Turan, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli - 1919-1923)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 2. Cilt 1. Kısım**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.
- Sofuoğlu, Adnan, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.
- Yalazan, Talat, **Türkiye'de Yunan Vahşet ve Soy Kırımı Girişimi**, II. Cilt, Gnkur. Askeri Tarih ve Strateji Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994.